

V menn

UKE 46 14. NOVEMBER 2025 kr 99

**I dette fiskeværret
bodde det folk i århundrer**

W EKSKLUSIVT

**Johnny Haglund
reiser tilbake
i tid**

EN DAG VAR ALLE BORTE

+ Vanvittig prosjekt: Elefant + mus = mammut

Partnair-maskinen
ristet i filler
**BOLTENE VAR
AV SKRAPJERN**

Reddet jøder
og foraktet sine egne
**Nazi-offiserens
farlige hemmelighet**

Diktatoren ga vakre jomfruer
et tilbud de ikke kunne si nei til
**BRUKTE LIVVAKTENE
SOM HAREM**

INNHOOLD

REPORTASJER

6 Partnair-tragedien

Hvordan passasjerflyet kunne falle ned fra himmelen uten videre var lenge norsk luftfarts største gåte.

16 Mammuten opp fra de døde

Milliardær og genteknologi-gründer Ben Lamm vil krysse lodden mus og asiatisk elefant og lage ny versjon av mammuten.

28 Fiskeværet der Europa tar slutt

De siste innbyggerne flyttet fra Hamningberg i 1978. Men det betyr ikke at stedet er tomt for folk i dag- og i veggene sitter historiene og minnene om harde, levde liv.

38 Den gode nazisten

Wehrmacht-kapteinen Wilm Hosenfeld ble hyllet som redningsmann i Oscar-vinneren «Pianisten». Men var han helt eller bløffmaker?

48 Londons eneggede Capone

Bak den glamorøse tilværelsen skjulte sannheten seg. Ronnie og Reggie Kray var det mest voldelige tvillingparet i Englands historie.

58 Kjærtegnet av Djevelen

Livvaktene til den libyske diktatoren Gaddafi var skjønnheter – som han misbrukte seksuelt.

66 Bjørnen på havet

Første utgave av kystvaktens nye hurtiggående patruljebåt er levert.

68 Prøvekjørt: Nissan Leaf

I grunnen er det bare navnet igjen av elbil-pioneren – og det er bare en fordel.

76 Reise: Norges beste julemarkeder

Mange norske byer har ambisjoner om å bli hele landets juleby.

I DENNE UKENS VI MENN ...

...kan du lese om virkeliggjøringen av en vits fra min barndom. Definisjonen av «slagmark»; – en krysning mellom en slagbjørn og en meitemark.

Idag nærmer bioteknologien nivået der skapninger kan fremstilles i laboratorier, i hvert fall i teorien. Idag bringer vi et intervju med milliardæren Ben Lamm som bruker genteknologi til å gjenskape utdødde dyrearter. Mammuten står øverst på listen. Metoden; å spleise genene til en

lodden mus med arvestoffet til indiske elefanter, og deretter plassere et mammutfoster i en surrogatmor.

Reparerer vi verden? Eller forkludrer vi mer enn vi gjenskaper?

Takk for at du leser Vi Menn!

Lars-Erik Nygaard

«.. han blir kalt «den virkelige John Hammond» – filmfiguren bak dinosaurparken Jurassic Park. – Forskjellen er at vi ikke skal lage en fornøylespark.

NYHET!

HELT NYE ISUZU D-MAX

TØFFERE, SMARTERE, SIKRERE

BILER PÅ LAGER
FOR RASK
LEVERING!

ISUZU

Tøffest i klassen • isuzu.no

Nye Isuzu D-Max er utstyrt på nivå med topp moderne personbiler. Ta plass og opplev bl.a. nye el.justerbare premium skinnseter, trådløs Apple CarPlay, adaptive cruise control, 8 høyttalere, justerbart skinnratt – alt for å skape den beste kjøreopplevelsen. Isuzu er markedets sikreste Pick-Up, belønnet med 5 stjerner i Euro NCAP. Velg mellom: Pick up, Black Edition, Trooper, Magnum og Arctic Truck.

Fra kun kr 619.900,- inkl mva. (herav mva kr 90.108,-)

LEASINGKAMPANJE

3.481,-*

PR.MND. EKS. MVA.

**KJØP
FØR
AVGIFTS-
ØKNING**

NORGES MEST SOLGTE
PICKUP-MODELL HITTIL I ÅR.

* Isuzu D-MAX 4-dørs automat BLACK EDITION

*Vilkår leasing: 4 dørs automat Black Edition. Månedsbetrag kr 3.481,- eks. mva. Kjørelengde: 36 mnd./15.000 km pr. år. Startleie: 100.000,- eks. mva. Etablering: 4.795,-

Nominell rente: 6,95%. I tillegg kommer årsavgift, forsikring og termingebyr på 95,- kr. pr. mnd. Vinterhjul, matter, bedliner og understellbehandling er inkludert. Frakt og leveringskostnader kommer i tillegg.

NYHET!

ISUZU EL-PICK UP!

4X4

FIREHJULSTREKK

**1000
KG**

NYTTELAST

**3500
KG**

HENGERVEKT

ISUZU D-MAX EV 5-SETER
FRA KUN 739.900 INKL. MVA.

REKORDMANGE BESTILLINGER ALLEREDE MOTTATT!

INNHold

FASTE SIDER

14 Sløseriombudsmannen

Satsingen på biogass går fremover – i en salig blanding av underskudd, konkurser og møkk.

22 Blinksudd

Skyskrapere i ørkenen.

24 Yans 10 på topp

Fatale rekordforsøk.

25 Og så ble det skjenk

Gladfyll og himmelsk helse.

26 Grafikk

Japans første kvinnelige statsminister.

34 Ny viten

Slik skal Formel 1-brølene bli mer miljøvennlige.

44 Quiz

Vi Menns spesialquiz med tolv nye spørsmål og svar.

45 Kryssord

Vinn én million med flax!

46 Sudoku

Ukens hjernetrim.

54 Kule sider

Vitser og striper, Lunch, Pondus, Radio Gaga, Rutetid, Absurdgalleriet m.fl.

64 TimeOut

Skråblikk på verden.

74 Reisemix

Fra vinslipp i Frankrike til stillheten i Láhko nasjonalpark.

82 Neste uke

14

Dette førte til at en vanvittig flod på 3,5 millioner liter skattefinansiert kumøkk-suppe rant ut i naturen.

LEDER

Språksjefen i NRK

NRK har visst en egen språksjef. Det er kanskje fint, ikke bare fordi språket vårt er blant de minste i verden, men fordi journalister har godt av å være bevisste på hvordan upresist og retorisk språkbruk ødelegger for journalistikkens krav om balansert dekning.

Språksjef Karoline Riise Kristiansen har gått under min radar, men nylig kunne jeg lese – i Aftenposten – at hun kommer med en klar advarsel til redaksjonene i sitt eget, mektige mediehus: Ikke bruk uttrykket «svenske tilstander», for det er «upresist» og «politisk ladet».

Dette er høyst merkelig. Det er flere år siden Politiets Fellesforbund gikk ut og advarte mot «svenske tilstander» i Norge.

Hvordan skal NRKs tusenvis av reportere dekke et slikt utspill?

Ukontrollert innvandring uten integrering har resultert i store problemer for vårt kjære naboland. Jeg vil minne om at de fleste er lovlidige, men en for stor andel driver med klansamfunn, med bomber, myrderier, grov kriminalitet og samfunnsnedbyggende virksomhet.

Det virker på meg som at språksjefen her vil instruere en fri redaksjon om å sensurere et helt sentralt – og godt dekkende begrep. Slik bør vi ikke ha det i en statskanal som får sine utgifter dekket av norske skattebetalere.

Redaktør:
Alexander Øystå
alexander.oysta@egmont.com

Story House Egmont er en del av Egmont. Egmont er et av Nordens største mediekonserner med 6300 ansatte og aktivitet i 140 land. Vi er en stiftelse, og Egmont Fondet deler årlig ut over 90 millioner kroner til et bedre liv for barn og unge. Vårt motto «We bring stories to life» har sterke publisistiske verdier. Vi står bak mer enn 700 magasiner, tegneserier, Klikk.no, TV 2, Nordisk Film, kinodrift, samt flere deleide selskaper.

Vi Menn arbeider etter Vær Varsom plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig omtale i bladet oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg er et klageorgan som behandler klager mot pressen i presse-etiske spørsmål.

Adresse: PFU, Postboks 46 Sentrum, 0101 Oslo. E post: pfu@presse.no

W REDAKSJONEN

Mats Ulshagen
mats.ulshagen@egmont.com

Lars-Erik Nygaard
lars.erik.nygaard@egmont.com

Martin Jansen
martin.jansen@egmont.com

Jørgen Johannessen Kind
jorgen.kind@egmont.com

Tore Strøm
tore.strom@egmont.com

VIKTIG INFORMASJON OM ABONNEMENT!

Bli abonnent på bladkiosken.no
På minside.egmont.no kan du enkelt se på og administrere ditt abonnement.

KUNDESERVICE:

Tlf. hverdager 08-16: 22 58 52 30
E-postadresse: abo-vm@egmont.com
Fint om du har ditt kundennummer klart ved henvendelse til oss.
Abonnementet løper til du sier det opp.
Abonnementspriser: 1 år kr 2377,- (pristillegg utenfor Norden)

Produksjonsansvarlig:
Ingunn Elise Kristiansen,
ingunn.elise.kristiansen@egmont.com

Markedsansvarlig:
Maria Raza, maria.raza@egmont.com

Ansvarlig redaktør/direktør:
Axel Walø, axel.walo@egmont.com

ANNONSESALG:
Ad.venture AS
christian@ad-venture.no

UTGIVER:
Story House Egmont
ISSN 0042-4951
Besøksadresse redaksjon, markedsavdeling,
annonseavdeling: Nydalsveien 12, Oslo

Postadresse: Vi Menn,
Postboks 4980 Nydalen, 0441 Oslo
Tlf: 22 77 20 00

Redaksjonen overtar intet ansvar for manuskripter og bilder som ikke er bestilt. Vi Menn publiserer også digitalt og betaler i utgangspunktet ikke flere honorarer for samme artikkel. Dette blad må ikke utleies i ervervsmessig øyemed.

TRYKK: Egmont Printing Service

story house
EGMONT

Stikk og lev livet!

Vaksiner øker sjansen for at du kan fortsette som før.
Snakk med legen din om vaksiner til voksne.

fhi.no/voksenvaksinasjon

MYSTERIUM: Vrakrestene av
Partnair flight 394 ble hevet fra
et tre kvadratkilometer stort
havområde før de ble satt
sammen som et puslespill for å
finne ut av mysteriet.

RISTET I FILLER

55 omkom da Partnairs flight 394 styrtet i havet ved Hirtshals. Hvordan et passasjerfly kunne falle ned fra himmelen uten videre, var lenge norsk luftfarts største mysterium. ►

JAN PETTER LYNALVIG

Tekst: **Håkon Bonafede**

Turen var ment som en påskjønnelse for innsatsen til de ansatte i rederiet Wilhelmsen Lines etter to forretningsmessig tunge år. Nå var skuta igjen på rett kjøl. En ypperlig anledning til å markere de nye tidene var dåpsseremonien til rederiets nyeste skip «Topaz» i Hamburg. 50 ansatte, halvparten av staben på hovedkontoret i Oslo, skulle få være med på festen.

Tidligere hadde ikke «vanlige» kontoransatte fått være med på festiviteten rundt en skipsdåp. Alle kunne ikke være med denne gangen heller, og for å fordele festbillettene rettferdig, ble deltagerne plukket ut ved loddtrekning. En av de mest forventningsfulle om bord i det chartrede Convair 580-flyet fra det lille flyselskapet Partnair som tok av rett før klokken 16 fredagen 8. september 1989, var Turid Birkeland. Som belønning for 26 års tjeneste i kontorstab hos Wilhelmsen skulle hun få være skipets gudmor.

Avgangen var en time forsinket. Årsaken var flyselskapet Partnairs anstrengte økonomi. Luftfartsverket hadde samme dag suspendert selskapets kreditt. Etter mye frem og tilbake hadde flygesjef i Partnair, Finn Petter Berg (59), som også fungerte som annenpilot på turen, betalt for maten de skulle ha med til passasjerene av egen lomme.

Hadde han og kaptein Knut Tveiten (59) vært fullt klar over den elendige tekniske tilstanden til flyet de skulle fly, hadde de aldri tatt av.

Hadde fløyet Gro

LN-PAA var et tomotors propellfly som hadde startet karrieren i USA 36 år tidligere for United Airlines. I 1960 var stempelmotorer blitt erstattet med turbopropmotorer som hver doblet motorytelsen fra 2200 til 4800 hk. Ikke bare var hastighet og lastevne økt. Større var også belastningen blitt på halepartiet som følge av forsterket turbulens fra motorene.

Så fortsatte Convair-flyet en

omflakkende tilværelse blant annet i Mellom-Amerika og Karibia før det endte opp hos canadiske Kelowna Flightcraft Ltd. Canadierne hadde spesialisert seg på heloverhaling og videresalg av gamle fly.

LN-PAA ble den siste eieren i 1985.

LN-PAA og de to søsterflyene var de største i flåten av lette turbopropfly i det lille flyselskapet Partnair som hadde spesialisert seg på businesscharter. Leie av forretningsfly til en overkommelig pris var populært, og blant kundene var Arbeiderpartiet som brukte flyet i statsminister Gro

Harlem Brundtlands valgkampanje bare to dager før ulykken.

Improvisererte løsninger

En rekke småfeil hadde dukket opp før den siste flygingen. Den alvorligste feilen var at venstre motorgenerator ikke virket, men å feilsøke og reparere hadde selskapets teknikere ikke fått tid til. I stedet valgte flyselskapet å medbringe en tekniker dersom flyet skulle få startvansker på returen. Ettersom det ikke var tillatt å fly med kun én generator, valgte flygerne en improvisert løsning med å la turbinaggregatet i halen, som

ULYKKESFLYET: På tross av alderen ble det 36 år gamle flyet ofte chartret både av rederier og offshoreindustrien. Statsminister Gro Harlem Brundtland var passasjer bare to dager før katastrofen.

normalt kun leverer strøm under bakkeopphold, gå under hele flyturen.

Ingen visste at de to forreste festene til aggregatet, som ikke var montert forskriftsmessig, hadde brukket for lengst.

De ødelagte aggregatfestene gjorde sammen med slitasje i de fire boltene som holdt selve halefinnen på plass, at både rotorflater og faste deler i halen vibrerte ukontrollert når hastigheten økte. Da vibrasjonene fra aggregatet og halen blandet seg, skapte de en resonans som forsterket hverandre helt til halepartiet begynte å riste.

Alt taler for at stemning var god blant de intetanende passasjerene. På 22 000 fots marsjhøyde forlot flighten norsk radar-

« **Fortvilelsen var så intens at den grenset til fysisk smerte.**

NTB SCANPIX

WIKIPEDIA

kontroll i den nordlige delen av Skagerrak etter 22 minutters flyging. Straks etter tok flyet kontakt med Copenhagen control og justerte kursen noen grader vestover for passere rett over Ålborg.

De siste som så Partnairflyet var pilotene på en norsk toseters F-16 på vei fra Ålborg til Rygge. Jagerflyet kom på motsatt kurs, 300 meter over og litt til siden, nært nok til at piloten kalte opp den norske flykontrollen for å forvisse seg om at den hadde begge flyene på radaren.

Syv minutter senere, etter 35 minutters flytid, startet katastrofen.

Brannslukker

På dette tidspunktet merket pilotene at noe var galt bak i flyet. Svingningene i halen var blitt stadig mer forsterket av luftstrømmen. Overbelastningen førte til brudd i overføringene til sideroret. Pilotene utløste brannslukkeren til strømaggregatet uten at det hjalp.

Snart gjorde sideroret store utslag begge veier på egen hånd før det låste seg fast med stort utslag til venstre. Noen sekunder senere ble hele roret revet av hengslene på grunn av vindpresset – men ikke før flyet var vridd sideveis og hadde endt opp i ryggstilling.

Manøveren var så brutal og uventet at flygesjef og annempilot Finn Petter Berg svelget hele tannpirkeren han hadde i munnen av sjokket. Både han og kaptein Tveiten kjempet desperat for å gjenvinne kontroll over flyet.

Så brakk halevingene av. Flyet ble fullstendig ukontrollerbart, gjorde en kollbøtte forover der den negative g-belastningen ble så høy at begge hovedvingene brakk av samtidig.

Resten av flyet med passasjerkabinen gikk i oppløsning under det to minutter lange fallet fra marsjhøyden. Ingen av de 55 ombord hadde en sjanse til å overleve da flyvraket traff havflaten en drøy mil nord for Hirtshals. ➤

UTEN VERDI:
Taleregistratoren ble raskt funnet men virket ikke og ga ingen hjelp i etterforskningen.

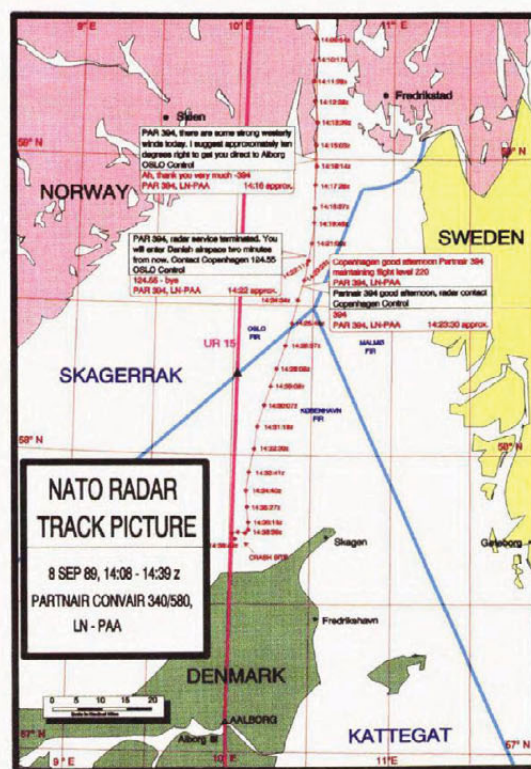

FIG. 1

STATENS HAVARIKOMMISSION

SISTE REIS:
Flyet befant seg rett nord av Hirtshals da det styrte.

Vrakrestene ble spredt ut over tre kvadratkilometer.

Fortvilelse

Noen timer senere tok et Luft-hansa-fly av fra Fornebu. Om bord var blant annet rederiets konsernsjef Leif Terje Løddesøl og informasjonssjef Hans Chr. Bangsmoen. De hadde ikke fått plass på charterflyet, og hadde fortsatt ikke fått beskjed om ulykken. Først da de var vel fremme i Hamburg og sjekket inn på hotellet fikk de vite om katastrofen og omfanget av den dem.

– Fortvilelsen var så intens at den grenset til fysisk smerte. Ikke bare var halvparten av kontorstabben i Wilhelmsen Lines utradert. Vi kjente alle, og bare tilfeldigheter gjorde at vi ikke selv var om bord, sa Bangsmoen til Vi Menn i forbindelse med 30-årsmarkeringen for ulykken.

– Men følelsene kom først senere. Der og da ble jeg ekstremt rasjonell. Nå gjaldt det å håndtere trykket fra mediene.

Etter det første sjokket fikk han opprettet et provisorisk operasjonsrom på hotellet for å svare på telefoner fra presse og pårørende. Sent på kvelden fikk de omsider chartret et privat jetfly og ankom hovedkontoret i Oslo halvannen time senere.

Hovedkontoret var som en sydende maurtue med sørgende pårørende og ansatte, pressefolk, prester og krisepsykiatere. Mange av de ansatte kom rett fra en avbrutt teaterforestilling som skulle være «trøstepremie» for dem som ikke var trukket ut til skipsdåpen.

Stemningen var tung med mye gråt og arbeid med å trøste de berørte. I tillegg skulle Bangsmoen gi oppdatert informasjon fra ulykkesstedet gjennom hele natten.

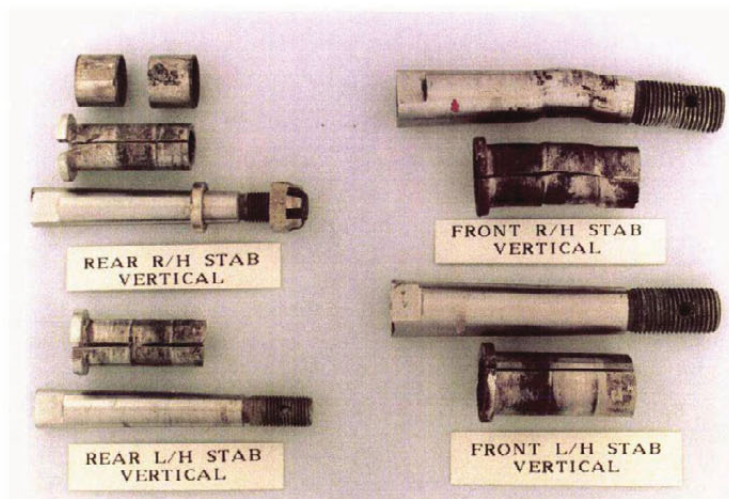
Fortsatt preget

Etter det første sjokket måtte også Wilhelmsen Lines finne løsninger for å komme seg videre etter tapet av nøkkelpersonell.

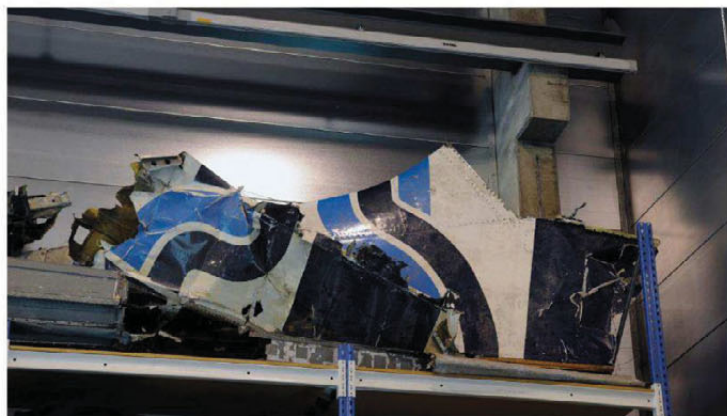
HÅKON BONAFEDE

FRITT FALL: Ølboksen til venstre var med flyet. For å sammenligne skadene ble en tilsvarende boks (t.h.) sluppet ut i fritt fall i stor høyde fra helikopter. Ettersom skadene var de samme konkluderte havarikommisjonen med at flykabinen hadde revnet på vei ned.

STATENS HAVARIKOMMISSJON

PIRATDELER: De uoriginale boltene og hylsene som var med på å forårsake havariet.

HÅKON BONAFEDE

HALEN: Restene av halefinnen som falt av flyet. De uoriginale boltene den var festet med, kan sees på bildet ovenfor.

«Halefinnen var boltet fast med piratdelene»

Blant annet omkom tre av fire i toppledelsen. Noen ble kalt hjem fra lederstillinger i utlandet.

Andre ble lånt fra andre deler av virksomheten, ferske pensjonister ble tilbudt videre ansettelse.

– Omorganiseringen for å få skuta i gang igjen var omfattende, husket Bangsmoen.

– Fortsatt er organisasjonen preget av ulykken på sett og vis.

En ekstra belastning for de pårørende var alle konspirasjonsteoriene som oppsto i pressen.

Alt fra at F-16 jagerflyet skulle ha skadet Partnairflyet ved å passere nært i overlydsfart til at det skulle ha blitt skutt ned ved en feiltagelse siden det pågikk en militærøvelse i området. Påstander om bombesabotasje ble også fremmet.

Ulykken ble spikeren i kista for Partnair som gikk konkurs kort tid etterpå.

NTB SCANPIX

TRAGEDIE: Den største dødsulykken for et norsk flyselskap var en tragedie for landet. Her fra minnestunden i Oslo Domkirke der kongen og regjeringen var med.

Mysterium

Den permanente flyhavarikommisjonen som var opprettet i januar samme år, sto overfor det største mysteriet i norsk luftfart noensinne. Hvordan kunne et stort passasjerfly gå i oppløsning i luften uten videre?

Cockpitens taleregistrator var ikke til hjelp. Så lenge den gikk på batteristrøm på bakken, fungerte den. Men så snart den fikk strøm fra motorgeneratorene under oppstart, hadde den sluttet å fungere.

– Uten taleregistrator var det et enormt møysommelig arbeid hvor vi måtte jobbe oss metodisk videre ved å analysere skrog, motorer og propeller, fortalte tid-

ligere sjef for Havarikommisjonen Finn Heimdal (86) ved 30-årsmarkeringen for ulykken.

Heldigvis tillot værforholdene at 95 prosent av vraket kunne heves fra havbunnen i løpet av høsten. Vrakdelene ble deretter delvis satt sammen som et puslespill i Havarikommisjonens hangar på Kjeller. Etter hvert kunne man fastslå at ingen ytre påvirkning på flyet hadde forårsaket ulykken.

Gjennombruddet i etterforskningen kom etter ett år.

Piratdeler

Ferdsskriveren var av den gamle typen som brukte nåler til å avtegne spor på en rull metallfolie. Den dårlige registreringen på rullen som først hadde vært til liten hjelp, ble etter hvert tolket som utslag av at nålene hadde vært utsatt for unormale vibrasjoner.

Flere spor viste til unormale vibrasjonsbelastninger i halen, men aller mest interessant var funnet av de fire boltene som skulle feste selve halefinnen til flyskroget. Alle hylsene, foruten to av boltene, viste seg å være uoriginale piratdeler. Testene som ble gjort viste at de bare hadde 60 prosent av bruddstyrken de skulle hatt.

Boltene var blitt installert under den store overhalingen i Canada i 1986, og slitasjen som utviklet seg i festene hadde fått utvikle seg over tid. Selv om flyet var godkjent med canadisk luftdyktighetsbevis, var det ikke reelt luftdyktig helt fra det kom til Norge, konkluderte Havarikommisjonen.

Tragedien med tap av 55 menneskeliv skulle til slutt få bidra med noen heldige konsekvenser for luftfart verden over. Omfattende politietterforskning

avdekket en hel internasjonal industri med forfalskede flydeler.

Kravet til deledokumentasjon er omfattende, noe som gjør at selv små bolter og skruer godkjente til bruk i fly koster en formue. Ved å bruke uautoriserte billigdeler, eller til og med hente dem fra skraphandlere og flyvrak, kunne meglere tjene en formue ved å forfalske dokumentasjonen ved videresalg.

Den påfølgende etterforskningen til de amerikanske luftfartsmyndighetene FAA konkluderte med at til og med deres eget delelager inneholdt 40 prosent «bogos parts» som var kjøpt inn i god tro. Selv i presidentflyet Air Force One fant man falske piratdeler.

Langt strengere kontroll ble iverksatt, ledsaget av fengselsstraffer for delesvindlere. Ikke en eneste ulykke de siste 30 årene har skyldtes piratdeler. □

– Bilene holder vi i orden. Kroppen passer vi nok ikke like godt på, vi gutta

I løpet av et år hadde han kun noen få kalenderdager fri fra jobben. Det var ikke rart Tomas var sliten, og når skulle han egentlig hatt tid til å gå til legen?

TEKST: BIRGITTE LYSHOLM • FOTO: GEIR DØKKEN

Tomas Halvorsen (49) er vant til travle dager på jobb: Han vokste opp som tredje generasjons kjøpmann i Kiwi-butikken ved Fredriksten festning i Halden.

Men under pandemien begynte kroppen å skranke. Et par år tidligere hadde han nevnt for legen at han syntes

strålen var blitt ujevn når han tisset. Nå var han dønn sliten, helt tom for energi. I tillegg mistenkte han senebetennelse i armen. Og så snart grensene åpnet, tok han seg endelig tid til et legebesøk – mest for å få sjekket den armen. Litt på impuls ba han om å få tatt noen blodprøver og. Det

kunne jo hende at slitenheten skyldtes mer enn jobbstress?

Prostatakreft med spredning

Svaret kom som et sjokk: Prostatakreft. Med spredning. Atypisk ung, og atypisk aggressivt. Av alle de over 5000 mennene som får konstatert prostatakreft i Norge hvert år,

Tomas har vært gjennom operasjon, cellegift og hormonbehandling. Den mest synlige konsekvensen av behandlingen var midlertidig hårtap. Det som ikke synes så godt, er allmenntilstanden. (Foto: Privat)

var Tomas i den ene prosenten som er under 50 år på diagnosetidspunktet. Cirka 90 prosent av de som får prostatakreft er 60 år eller eldre.

Og mens de fleste som får konstatert Norges vanligste kreftform kan leve lenge uten behandling, fikk Tomas dystre utsikter av legene om han ikke ville opereres.

– Da legene sa at de ikke forventet å kunne operere bort alt, vurderte jeg å droppe hele behandlingen, innrømmer han.

For ønsket han egentlig et liv med kjipe bivirkninger? Eller ville han få bedre dager om han sto over? Hvor lang tid hadde han i så fall da?

– Jeg tenkte jeg kunne få noen gode år uten bivirkninger, men legene ga meg ikke et år engang. Da var det ikke noe alternativ.

Fra eneboligen han og samboeren Marianne (48) har tegnet selv, ser han utover fredfylte jorder. Iddefjorden blinker i formiddagslyset, og på andre siden av vannet, så nærme at du kan svømme over, ligger Sverige. Det er blitt noen timer og dager med denne utsikten de siste årene. Tomas

jobber ikke lenger. Familiens livsverk gjennom tre generasjoner, butikken farfaren bygget, er solgt. Tomas er fortsatt innom jevnlig, ikke minst fordi leketøyet hans, en 1970-modell Chevrolet Chevelle, står parkert i kjelleren. Og dit tar han oss med nå, mens han fortsetter historien.

Guttastemning

Fra det første legebesøket i juli gikk det bare uker før Tomas var operert. Han har fått cellegift og hormonsprøyter, og tar tabletter som demper kroppens egen produksjon av testosteron. Prostatakreftceller trenger nemlig testosteron for å vokse, så trikset er å holde kroppens naturlige produksjon nede.

Han kan ikke unngå å tenke på at kreften hans ble avdekket litt for tilfeldig. Hadde han ikke gått til legen med den vonde armen og den slitne kroppen, vet han ikke når sykdommen hadde blitt oppdaget.

Var den ujevne tissestrålen han nevnte for legen noen år tidligere, et symptom? Det får han ikke svar på. Men han vet at kreften hadde kommet langt da den ble oppdaget.

– Det er litt sånn status å ikke gå til legen, man skal liksom klare seg sjøl. Det er litt guttastemning rundt det der. Legebesøk blir gjerne sett på som pysete. Jeg er glad i bil, og passer på å holde bilene i orden. Men kroppen, den passer vi nok ikke like godt på, vi gutta. ●

- Er du mann, har du større risiko for å få kreft.
- Oppdager du kreft tidlig, vil behandlingen bli mindre omfattende, og du har større muligheter for å bli kreftfri.
- Følg med på kroppen, og legg merke til endringer. Har det ikke gått over på tre uker, er det på tide å ta en tur til legen.

Les mer om symptomene du bør kjenne til på kreftforeningen.no/menn

KREFTFORENINGEN
TIL FOR DEG

Har du ris, ros eller henvendelser til Sløseriombudsmannen? Skriv til redaktør Alexander Øystå: alexander.oysta@egmont.com

Det brune skiftet

Biogass-satsingen i Norge går med røde tall, konkurser og kumøkk-utslipp. Virkelig et eventyr for sløseglade politikere.

I DAG SKAL vi innom en illelukkende del av det grønne skiftet: Statens satsing på å skape energi av fermentert kumøkk, populært kalt biogassanlegg. Norske politikere har gjennom årenes løp brukt over én milliard skatte kroner på 31 slike anlegg rundt om i landet – uten at det har gitt ønsket effekt. Nå er et av disse anleggene også sprunget lekk, og 3,5 millioner kumøkk har rent ut i naturen. Prosjektet burde med andre ord omdøpes til «det brune skiftet».

Tilbake i 2009 vedtok Stortinget med stor entusiasme at det skulle satses på biogass-energi i Norge. Det var liksom ikke måte på hvor flott biogass er: Grønt, sirkulærøkonomi, miljøvennlig. Musikk i miljøaktivistenes ører.

IDEEN ER GENIAL: Man tar avfall fra husholdningene, bøndene og matindustrien og omdanner det til gass, som kan brukes som drivstoff til biler, lastebiler, busser og båter. Bøndene sitter igjen med et godt jordforbedringsprodukt. Kinderegget: Man skulle senke klimagassutslippene, samt håndtere avfall på en grønn og

bærekraftig måte. Brillant! Gode intensjoner! Men ting gikk ikke helt etter planen.

Siden satsingen ble vedtatt i 2009, har Enova spyttet inn 1,03 milliarder skatte kroner på 31 biogassanlegg i Norge, meldte Nettavisen i 2023. Anleggene skulle produsere biogass av diverse avfall tilsvarende 1,2 Twh årlig. Men fersk statistikk viser at biogassanleggene havner milevis unna disse målene. Etter mange års drift viste tall fra bransjeforeningen Biogass Norge i 2022 at det kun ble produsert 739 Gwh det året.

DET ER IKKE blitt noe bedre, for nå går det dårlig med økonomien og lønnsomhetene til disse anleggene. Det ene anlegget etter det andre er blitt stengt, og mange flere sliter med røde tall. Et av hovedproblemene med biogassproduksjon er at kumøkk råtner for langsomt til at man får produsert gass i tilstrekkelig høyt tempo. Ergo er det blitt kroken på døren for det ene anlegget etter det andre.

Så kan man spørre seg om biogassanlegg virkelig er så fantas-

EN GRYTE KUMØKK

Selvutnevnt sløseriombudsmann Are Søberg sier til Nettavisen at et klassisk dilemma dukker opp.

– Hvis noe blir lønnsomt, hvorfor trenger det statsstøtte? Hvis det ikke blir lønnsomt, hvorfor fortjener det statsstøtte?

Hvor klokt det er å fortsette biogassutruilingen, lurer Søberg på.

– Våre klokeste hoder prøver å lage strøm ut av en gryte med kumøkk og fiskeavfall, men får det ikke til. Kumøkk råtner ikke fort nok. Men for 100 år siden bygget vi ut vannkraft som fortsatt holder oss oppe i dag. Verden går ikke alltid bare framover, sier Søberg.

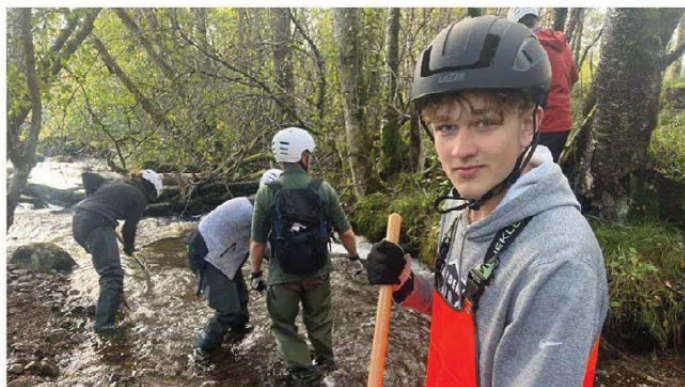
– Verdiskapning skjer ikke gjennom politiske vedtak. I et stortingsvedtak fra 2009 sier man at biogass var noe man skulle satse på, og så ble det vanskeligere enn planlagt. Skal man da gi seg eller kaste mer penger inn? Da velger ofte staten det siste.

(Sløseriombudsmannen til Nettavisen i november 2023)

NORDMØRE OG RØMSDAL BRANN OG REDNING IKS

ELEVER RENSKER OPP: – Nå graver vi ut kubæsj for å redde ørreten i elva. Det har allerede blitt renere, så det er kjekt dette, sier elev Aleksander Finnøy.

FAKSIMILE FRA NRK NO/FOTO: ROAR JONNY STRØM

DUGNAD: Naturbrukselever fra Ålesund videregående skole hjelper til med å rydde opp, for å redde ørreten i elva.

ESPEN BRATLIE/SAVFOTO/NTB

FIASKO: «Bra for miljøet og bra for deg!» lyder slagordet i Fredrikstad. På landsbasis er biogass ensbetydende med røde tall, skattepenger, høyt blodtrykk og kumøkk.

MØKKA-KATASTROFE: 3,5 millioner liter skattefinansiert kumøkk-suppe rant ut i naturen. Først ned i en myr og så videre ut i elver og fjorder. Biogass på ville veier.

tisk for miljøet. En hendelse tidligere i høst viser at det kan bli en temmelig skitten affære hvis det først går galt.

Natt til fredag 5. september gikk alarmen på Havilas biogass-anlegg i Eidsvåg grunnet teknisk svikt i en pakning. Dette førte til at en vanvittig flod på 3,5 millioner liter skattefinansiert kumøkk-suppe rant ut i naturen. Først ned i en myr, og så videre ut i elver og fjorder.

KYSTVERKET VARSLET at utslippet er et av de største de

noensinne har vært vitne til, og Havila er blitt pålagt å rydde opp i miljøkatastrofen. Ifølge miljøfaglige eksperter vet man enda ikke hvilke langsiktige konsekvenser dette får for naturen. De fleste skjønner jo at 3,5 liter surklende, stinkende kumøkk ikke er til å spøke med.

Midt i den tragiske hendelsen var det inspirerende å se at lokal ungdom stilte opp for å bidra til å begrense skadene. NRK skrev i høst at førsteårselevne ved naturbrukslinja i Ålesund meldte seg til tjeneste for å redde gyte-

plassene til laks og ørret, som er avhengig av vassdragene berørt av utslippene. Mange av elevene ved skolen kommer med tid og stunder selv til å bli fiskere og oppdrettere, så engasjementet for å rydde opp i møkka er sikkert også personlig.

Det er bare å ta av seg hatten. Disse ungdommene gjør en viktig og temmelig udelikat jobb.

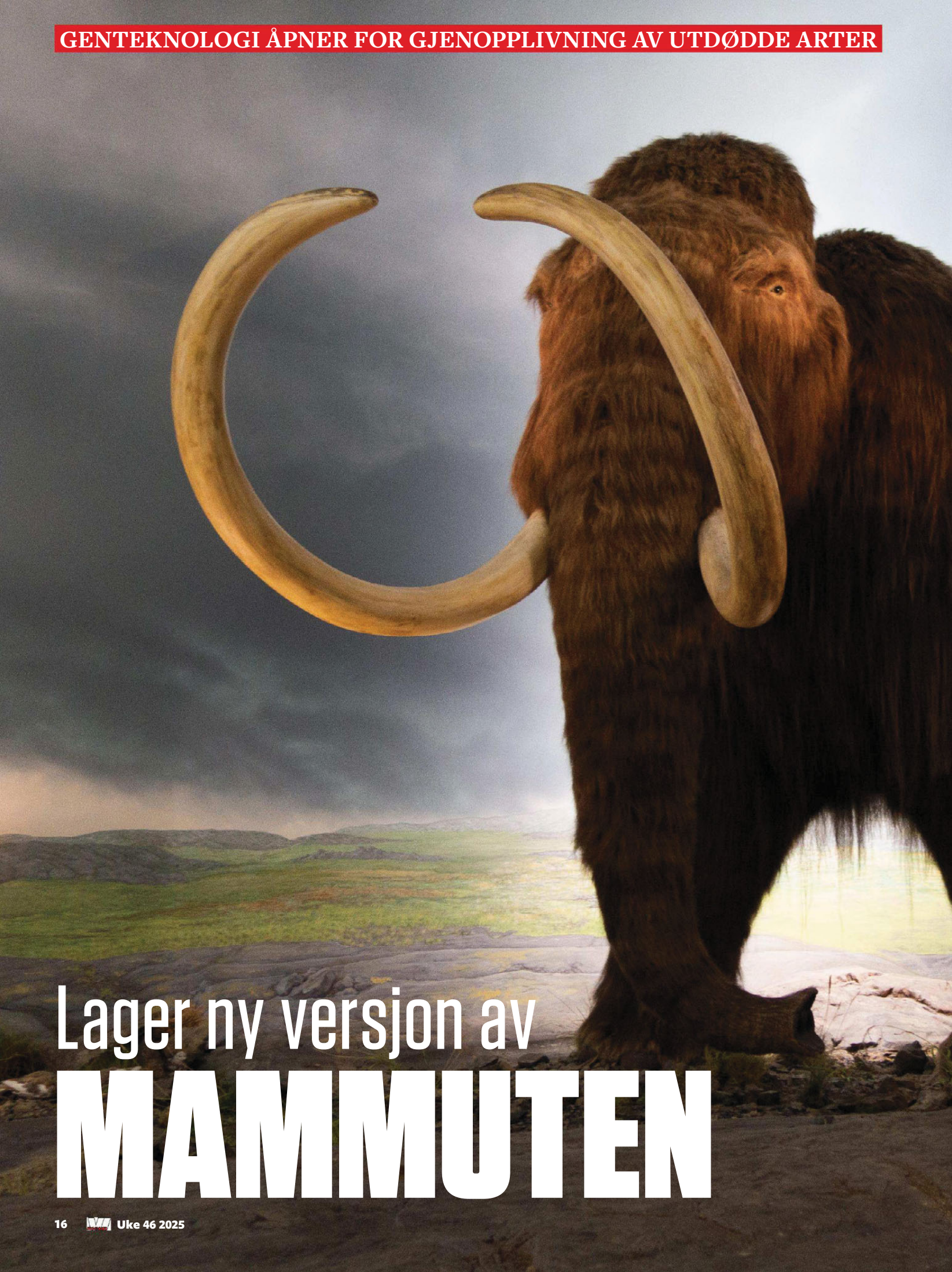
MED DETTE i bakhodet kan man trygt si at den skattefinansierte biogass-satsingen i Norge ikke akkurat har vært noen suksess.

Over en milliard skattekroner er gått med. Flere anlegg har gitt opp, ingen klarer å levere den effekten de lovet og ingen drift er lønnsom.

Det er noe både urovekkende og fascinerende ved tanken på at hele hundre år før Stortinget vedtok å satse på kumøkk som en energikilde, maktet vi å bygge ut vannkraft som som er så effektiv at vi nyter godt av det den dag i dag. Mens vi bruker skattemilliarder på gjenstridig kumøkk som råtner alt for sakte.

De kaller det fremskritt.

Lager ny versjon av **MAMMUTEN**

KJEMPE RETURNERER:
Mammuten skal gjenskapes basert på en kryssning av en genmanipulert mus og indisk elefant, ifølge biotech-selskapet Colossal Biosciences. Nei, dette er ikke Science fiction.

Tekst: **Markus Hvale Linna**

To små mus med brun, rufsete pels kravler på en hanskekledd forskerhånd i et laboratorium utenfor Dallas i Texas. Den uvanlig lange pelsen røper et høyst spektakulært slektskap: Muse- ne bærer gener fra et dyr som forsvant for over 4000 år siden: mammuten.

Artsnavnet «mammut- mus» låter som en selvmotsigelse, men de små krypene er et forvarsel om hva som skal komme. I det samme laboratoriet der musene er avlet frem, plan- legger selskapet Colossal Biosci- ences å gjenopplive istidens kjempe. Mannen bak: milliardær og seriegründer Ben Lamm, grunnleggeren av Colossal Biosci- ences, mener mammut-gjenfødel- sen bare et er spørsmål om tid.

– Vi er i redigeringsfasen for mammut-DNAet. Vi har allerede vist med mammutmusene våre at vi kan fremkalle karakteristiske mammuttrekk med vår teknologi, forteller Lamm til Vi Menn.

Musa som brølte

Bak Ben Lamm, på kontoret i Dal- las, står en tung glassmonter med noe som ligner en gulnet tann, og illustrasjoner fra artene Colossal arbeider med. Over ham henger en stor tegning av en hårete mammut, tegnet av en forsker fra teamet hans.

Colossals gjennombrudd i jak- ten på mammuten kom allerede i mars da de kunngjorde å ha utviklet en helt ny art – mammut- mus. De små gnagerne er gene- tisk modifisert for å tåle kulde, har lodden pels og endret fettlag- ring – egenskaper hentet direkte fra mammutens gener og arve- stoff.

– Vi har DNAet, teknologien og de fremste forskerne på feltet. Snart vil vi ha Mammuten, sier Lamm.

Da filmen Jurassic Park kom på kino i 1993, virket ideen om å gjenopplive utdødde arter som ren science fiction. Forskere ris- tet på hodet av tanken om å hente DNA fra utdødde dyr og skape nye i laboratoriet. Tre tiår senere sitter Ben Lamm i Texas og gjør nettopp det. (Se undersak.) ▶

Jorden skal få tilbake den for lengst utdødde mammuten – i hvert fall noe som ligner veldig, om milliardær og genteknologi-gründeren Ben Lamm lykkes med å krysse en lodden mus med en asiatisk elefant.

Syntetisk «elefant»

Colossal Biosciences ble grunnlagt i 2021 av Ben Lamm sammen med Harvard-professor George Church, en av verdens mest kjente genetikere. Lamm kommer fra en bakgrunn som tech-gründer og har alltid vært fascinert av bioteknologi.

Målet deres: bruke såkalt «syntetisk biologi» til å gjenopplive utdødde dyrearter.

For Lamm handler ikke prosjektet bare om å gjenreise prehistoriske kjemper, men å skape fremtidshåp for en sårbar planet.

– Jeg tror prosjektet vil skape håp og engasjement for fremtiden. Mammutter bidro til å holde tundraen levende – de slo ned trær, gjødset jorden og bidro til å holde permafrosten frossen. Det kan vi gjenskape, sier han.

Hvis disse artene lykkes med å etablere seg i kontrollerte reserver, kan det få ringvirkninger for hele økosystemet: kaldere tundraer, mer variert plante- og dyreliv, og stabilisering av karbonlagring i permafrosten, tror Ben Lamm. Han mener at den genetiske teknologien som utvikles gjennom Colossal ikke bare kan redde arter – men også mennesker.

– Teknologien kan brukes i kampen mot dødelige arvesykdommer. Kanskje kan genredigering en dag gjøre mennesker immune mot sykdommer som ALS eller Alzheimers, sier Lamm.

– Vi utvikler ikke teknologi av ren nysgjerrighet. Vi må ha en grunn – enten for naturen, klimaet, eller menneskers helse.

For Colossal er mammuten bare begynnelsen.

Filmfantasiaen blir virkelighet

Prosjektet minner om ideen i film-thrilleren Jurassic Park, men med viktige forskjeller: bak de spektakulære overskriftene ligger en komplisert vitenskapelig prosess. Forskere ved Colossals laboratorier i Texas og Boston bruker et genredigeringsverktøy som fungerer som en genetisk saks.

Ved å sammenligne arvematerialet fra frosne mammutlevninger med DNA fra den asiatiske elefanten, identifiserer forskerne genene som ga mammuten dens særtrekk: tykk pels, små ører, og evnen til å lagre fett i kulde.

Disse genene settes inn i ele-

TISHA MUKHERJEE/WIKIMEDIA COMMONS

NY ART: Mammutmuseen, med gener fra mammuten selv, er første av sin art noensinne, og et produkt av Colossals genteknologi. Når den blandes med arvestoffet til indiske elefanter (innfelt), vil man få en slags ny mammut, sier gründer Ben Lamm.

fantens DNA, bit for bit, til man sitter igjen med et hybridgenom. Når genmodifikasjonen er ferdig, planlegger Colossal å bruke elefantceller til å utvikle elefantfostre. Disse kan enten settes inn i en surrogat elefant eller i en kunstig livmor.

COVER IMAGES VIA ZUMA PRESS/NTB

VARSELET FRA FILMLERRETET

Da thrilleren Jurassic Park kom på kino i 1993, virket ideen om å vekke dinosaurer til live fra DNA i rav som ren science fiction.

Forskere kalte det umulig, men filmen fanget en tidsånd der kloning og bioteknologi allerede sto på avisforsidene.

– Temaet var fremtidsrettet, sier VGs daværende filmkritiker Jon Selås.

– Kloning hadde skapt etiske fronter, og ganske snart begynte folk å spørre om fossilt DNA kunne reproduseres. Sånn sett var regissør Steven Spielberg tidlig ute – og egentlig ikke så urealistisk som mange trodde.

Selås mener filmen utvidet grensene for hva film kunne gjøre – både teknologisk og idémessig.

– Med digital historiefortelling i sterk utvikling utvidet Spielberg potensialet enormt. Han gjorde bioteknologi spennende for et stort publikum og traff tidsånden perfekt, sier han.

Samtidig lot han seg irritere over filmens snarveier.

– Jeg ble mildt rasende, fordi den tok noen lettvinte grep for å få opp temperaturen. Scenen der ungene blir jaktet av en T-Rex var spekulativ og platt, sier Selås.

For øvrig ga Selås filmen en krass ener på terningen.

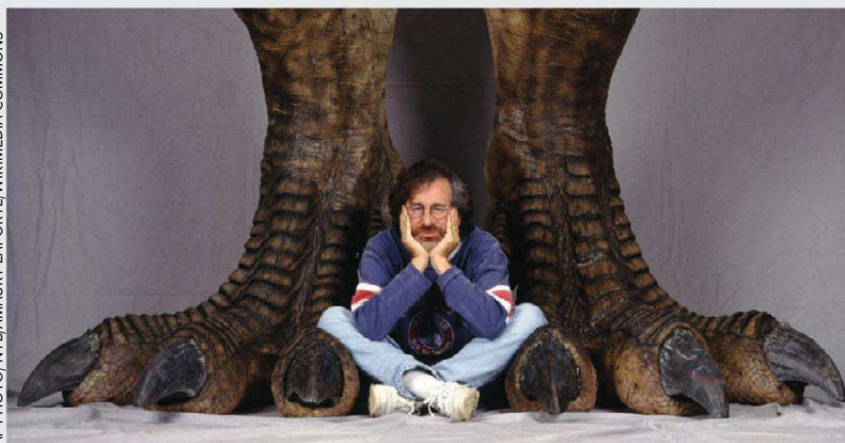
Tre tiår senere har virkeligheten tatt igjen fantasien.

– Filmen pekte fremover mot gryende vitenskapelige muligheter, og kan fortsatt fungere som en katalysator for etikkdebatt omkring bioteknologiens stadig mer grenseløse potensial, sier han.

AMAUURY LAPORTE/WIKIMEDIA COMMONS

AP PHOTO/NTB/AMAUURY LAPORTE/WIKIMEDIA COMMONS

FORUTSEENDE:

Filmskaperen Steven Spielberg baserte sin filmthriller Jurassic Park med høyst livaktige dinosaurer, på noe som i 1993 fremsto som spekulativ gen- teknologi. I dag er teknologien langt på vei virkelighet.

FOTOGRAF REIMERS ATELIER

Lamm smiler når han blir kalt «den virkelige John Hammond» – filmfiguren bak dinosaurparken Jurassic Park.

– Forskjellen er at vi ikke skal lage en fornøylespark. Vi jobber for bevaring, ikke underholdning. Men hvem vet – kanskje det en dag blir mulig å se disse dyrene i egne reservater.

Etisk villmark

Mammuten er ikke det eneste dyret på Colossals tegnebrett.

SKEPTISK: Stine Hufthammer Indrelid, seniorrådgiver i Bioteknologirådet er skeptisk til den kommersielle utviklingen i genmodifiseringsfeltet.

I fjor skapte selskapet overskrifter da de brakte tilbake «skrekkulven». Rovdyret døde ut for over 12 000 år siden, men ved å hente DNA fra gamle beinrester og kombinere det med gener fra dagens ulver, skapte forskerne tre levende valper: Romulus, Remus og Khaleesi. De er større, mer muskuløse – og genetisk nærmere ulven enn noen moderne hund.

Neste på lista er den tasman- ske tigreren, som forsvant i 1936.

Ikke alle er like begeistret. Stine Hufthammer Indrelid, seniorrådgiver i Bioteknologirådet, peker på utfordringer med å slippe nye arter inn i økosystemer.

– Colossal kloner ikke en mammut, men lager en helt ny art – en krysning mellom elefant og mammut-gener. Da blir spørsmålet hva som skjer når man setter en art inn i et økosystem den ikke hører hjemme i, sier hun. Indrelid mener Colossal beveger seg i et moralsk grenseland.

– Med så mye penger kan Colossal utvikle teknologi andre ikke kan. Men det er viktig at samfunnet får vite hva som utvikles, og hva som blir gjort.

Nye arter – eller gamle ideer

Colossal Biosciences hevder selskapet handler for naturens og klimaets beste. Gründer Lamm snakker om bevaring, håp og

MONSTERULVER: Skrekkulven har ikke eksistert på jorden på over 12500 år. De er sterkere og 150 prosent større enn dagens ulver – og formidable jegere. I dag lever de i et kontrollert reservat. Høyt oppe på To-Do-listen til Colossal Biosciences er gjenskapningen av en utdødde Dodo-fuglen, blant annet på grunnlag av genmateriale funnet i benrester (innfelt)

– Hvis man har levende celler fra en utdødd art, kan man teoretisk sett bringe den tilbake. Om ikke, er det umulig. Derfor prøver

Colossal å fremkalle mammuttrekk i eksisterende arter. Så mammuter vil resultatet faktisk ikke bli, understreker hun.

teknologi som kan hjelpe både mennesker og miljø.

Indrelid er mer nøktern:

– Grunnen til at Colossal velger arter som mammuten og skrekkulven, kan være kommersiell interesse for å bringe tilbake kjente historiske dyrearter. Man kunne heller brukt pengene på å hjelpe utrydningstruede dyr, sier hun.

« Vi har DNAet, teknologien og de fremste forskerne. Snart vil vi ha Mammuten.

COLOSSAL BIOSCIENCES/AP PHOTO

COLOSSAL BIOSCIENCES

Amerikansk selskap, basert i Dallas i delstaten Texas i USA som oppgir å ville bidra til reetablering av naturen, og særlig gjenopplive utryddede arter – så å si gjenopplive naturens historiske hjerteslag, slik selskapet uttrykker visjonen på sine hjemmesider.

Selskapets idé er å bruke en kombinasjon av genetikk og moderne teknologi for å reversere natur-tap, og samtidig utvikle fremtidens teknologi på feltet. Selskapet har ambisjoner som strekker seg forbi gjenoppliving av utdødde arter, og ser for seg å bruke genteknologi for å utrydde sykdommer og dødelige tilstander for mennesker.

Ved siden av å utforske og utvikle økonomisk potensial innenfor bioteknologi, forsikrer selskapet at verdier, moral og etikk skal være styrende for virksomheten. Colossal Biosciences er finansiert av en rekke venture-investorer og -selskaper med høy risikoprofil.

Nye dyr i gammel rolle

– Jeg forstår hvorfor folk reagerer, sier Ben Lamm.

– Men vitenskapen handler ikke om nostalgi, den handler om funksjon. Om noen vil se på Jurassic Park og si at det ikke er en dinosaurfilm, men en film om genetisk modifiserte fuglefrosker, så er ikke mammutene våre mammuter heller. Men det blir et pir-

TPG/GETTY IMAGES

KONTROVERSIELL: Ved å bruke CRISPR-teknologien ga He Jiankui liv til genmodifiserte babyer i Kina. Eksperimentet resulterte i tre års fengsel for vitenskapsmannen.

COVER IMAGES/NTB

GRÜNDER: Selv om Colossal Biosciences kun er et fire år gammelt selskap, har gründer Ben Lamm lyktes i å få stor oppmerksomhet mot satsingen på gjeninnføring av utdødde dyrearter i naturen som skrekkulven Khaleesi.

kete argument. Dyrene vi bringer tilbake passer navnebeskrivelsene – og de vil kunne spille samme rolle i naturen som før.

Genteknologien stopper ikke ved dyrearter. Den kinesiske forskeren He Jiankui skapte overskrifter verden over da han i 2018 annonserte at han hadde genredigert tvillinger for å gjøre dem immune mot hiv. Eksperimentet ble sterkt kritisert internasjonalt for å bryte etiske grenser og manglende transparens. Loven i Kina ble håndhevet strengt: He Jiankui ble dømt til tre års fengsel og måtte betale en bot for ulovlig medisinsk praksis.

Selv om Colossal ikke manipulerer menneskeceller, viser eksempelet hvor raskt diskusjonen kan bevege seg fra dyr til mennesker.

Stine Hufthammer Indrelid mener samfunnsdebatten må tas nå:

– Samfunnet selv skal bestemme hva som er etisk riktig,

ikke Colossal eller andre private aktører. Derfor tror vi at det er viktig at folk flest får vite om hva som utvikles, og hva som blir gjort.

Istidens ekko

Milliardinvesteringene og virksomheten i de sterile laboratoriene bidrar til rask vekst i viktigheten av ett spørsmål: Står menneskene foran en ny æra der vi ikke bare redder arter – men også skaper dem?

Utenfor laboratoriet i Dallas skinner solen. I Colossals reservat løper mammutmus og skrekkulvene rundt. I dem ligger visjonen om en fremtid der naturen ikke lenger dør – men kan lastes opp, redigeres og bringes tilbake.

– Vi startet for fire år siden. Bare vent og se hvordan verden ser ut fire år fra nå. Jeg tror ting begynner å bli interessant ganske fort, hinner Ben Lamm, med et lurt smil. □

BLINKSKUDD

INTET FATA MORGANA

En stakkars tørst ørkenvandrer kunne vært unnskyldt om han trodde han så syner, hvis dette plutselig dukket opp i det fjerne. Opp fra ørkenen, tilsynelatende opp fra ingenting rager bygningene mot himmelen. Men en liten titt over kanten på sanddynene vil avsløre sannheten: Der ligger hele storbyen Abu Dhabi.

Hovedstaden i De forente arabiske emirater, som var på størrelse med Gjøvik da oljepenger kom og endret alt på slutten av 1960-tallet, har i dag 2,5 millioner innbyggere. Klyngen av skyskrapere i forgrunnen er de fem Etihad Towers. Den høyeste av dem er 305 meter, noe som bare er nok til 5. plass på listen over byens høyeste bygninger.

I bakgrunnen av «luftspeilingen» ligger luksushotellet Bab Al Qasr.

FADEL SENNA/AFP/NTB

10 PÅ TOPP

Fatale rekordforsøk

De levde for å sette rekorder, og det kostet dem til slutt livet.

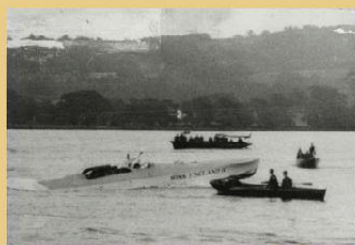
1. Donald Campbell (1967)

Britiske Campbell omkom i 1967 på innsjøen Coniston Water i England under et rekordforsøk med sin turbojet-drevne båt «Bluebird K7» etter å ha nådd den uoffisielle rekordfarten 528 km/t.

2. J.G. Parry-Thomas (1927)

Walisiske Parry-Thomas omkom 3. mars 1927 på Pendine Sands i racer bilen Babs under verdensrekord-forsøk. Motoren eksploderte, bilen rullet kast i kast bortover stranden i 160 km/t.

3. Sir Henry Segrave (1930)

Den britiske racerkjøreren satte ny fartsrekord på Lake Windermere 13. juni 1930, men båten, Miss England II, kantret under returforsøket. Segrave ble funnet bevisstløs og døde kort etter. (NTB)

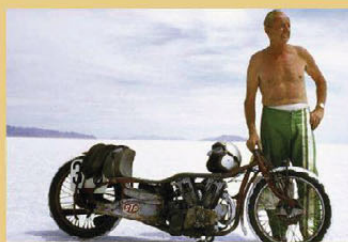
4. Bernd Rosemeyer (1938)

Den tyske Audi-føreren ble drept 28. januar 1938 på autobanen ved Frankfurt, mens han forsøkte å sette ny hastighetsrekord. Bilen hans ble tatt av vinden og gikk i oppløsning i over 430 km/t.

5. Malcolm Campbell (1948)

Hans fatale hjerteinfarkt i 1948 var angivelig forårsaket av ekstrem-påkjenningene under livet som racerkjører. Campbell satte ni verdensrekorder på land og fire på vann.

6. Burt Munro (1978)

Den newzealandske motorsyklisten ble legendarisk for sine fartsrekorder på Bonneville, men døde 1978 av hjerteinfarkt under et nytt forsøk. Han ble 78 år og satte sin siste rekord bare to år tidligere.

7. Antoine de Saint-Exupéry (1944)

Forfatteren av «Den lille prin-sen» forsvant 31. juli 1944 under et forsøk på å sette ny distanse- og hastighetsrekord. Flyet ble funnet utenfor Marseille femti år senere.

8. Owen Hart (1999)

Den kanadiske wrestleren døde 23. mai 1999 under et TV-show, da et planlagt svevestunt fra taket gikk galt. Han skulle sette en rekord for høyeste ankomst i ringen, men falt 24 meter og døde av skadene.

9. Mark Donohue (1975)

Den amerikanske Formel-1 føreren døde 19. august 1975 av hodeskader han fikk i et krasj dagen før på Østerrikes Grand Prix-bane under testkjøring i ekstrem hastighet.

10. Pierre Levegh (1955)

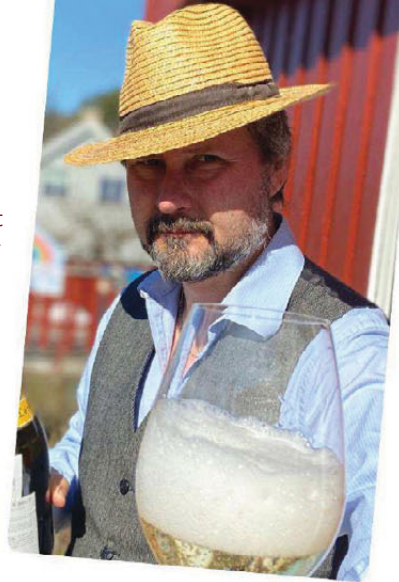
Den franske racerføreren ble drept sammen med 83 tilskuere da bilen hans eksploderte under Le Mans-løpet. Han lå an til å sette ny runderekord da ulykken skjedde.

... OG SÅ BLE DET SKJENK

Ved Tom Amriati-Løvås

Alkoholen kan få frem det aller beste i oss. Men det har da hendt at brennevinet også har klart å lokke frem trollgubben som bor der inne et sted. I en ny spalte skal vi se nærmere på hvordan alkohol har fått historien til å gjøre de mest forunderlige rundkast. Og så, i akkurat den historiske skyggen, gi deg noen forhåpentlig gode tips til hva Vinmonopolet kan tilby. Vår guide i dette landskapet er Tom Amriati-Løvås, som blant annet driver podcasten DrinkFeed.

Hildegard slo et slag for gladfylla

Den nytende nonnen

NONNER SKAL VEL ikke kose seg med et godt glass?

Vel, Hildegard von Bingen (1098–1179) var nok ikke helt enig. Faktisk var hun såpass liberal, vi snakker om middelalderen her, at hun ikke koblet øl og vin med synd, men tvert imot som gaver fra Gud. Hun var nonne, mystiker, komponist, forfatter, naturviter og en av middelalderens mest fascinerende tenkere. Hun skrev om alt fra teologi og astronomi til medisin og moral – og hun hadde overraskende mye hyggelig å si om alkohol.

I en tid da vann ofte var utrygt å drikke, forfektet Hildegard at øl og vin var viktige for helsen. I sitt store medisinske verk *Physica* beskrev hun hvordan naturen var gjenomsyret av guddommelig orden, og at alt hadde sin hensikt. Hun mente at både vin og øl kunne styrke kroppen – hvis man drakk noenlunde sivilisert. For henne var alt et spørsmål om balanse. «For mye vin gjør hjertet tungt, men den rette mengde gjør sjelen glad», skrev hun. Et slags 1100-tallsmotto for kultivert drikking.

Hun var også en pioner innen ernæring og urtemedisin. Hildegard anbefalte øl brygget med bygg – ikke kun fordi det smakte godt, men fordi det «gjør blodet rent og styrker sinnet». Det må vel sies å være den mest optimistiske beskrivelsen av øl i historien.

Hun ga vin enda høyere status. Den ble tross alt til brukt i nattverden der den var Kristi blod – en forbindelse mellom det jordiske

og det guddommelige. Hildegard mente at vin «vekker hjertet» og «renser åndens mørke», en middelaldersk hyllest av å være salongberuset.

Mange av hennes medisinske råd virker forbausende moderne. Hun anbefalte små mengder vin for fordøyelsen, og øl som rekonvalesensdrikk etter sykdom. Hun foreslo til og med å bruke vin til å trekke ut virkestoffer fra urter – en tidlig form for tinktur. Hildegard var med

andre ord både farmasøyt og brygger i nonnekappe. Hun mente at vin med bestemte urter kunne rense leveren, roe sinnet og styrke hjertet. Det er helt som å lese en middelaldersk versjon av dagens helsedrikkoppskrifter.

Men Hildegard var ikke naiv. Hun visste at alkohol kunne forvandle et menneske i feil retning. Hun levde i en tid der drikking fort kunne gli over i synd: sex-og-vold-og-sånt. Hun skrev strengt om munkes som «lar tungen og tanken drukne i vin», og glemte sølibatet og sine hellige plikter. Hun beskrev hvordan «den som drikker for mye, mister sitt indre lys og fjerner seg fra Gud».

Hennes løsning var ikke forbud, men disiplin.

Så hva kan vi lære av en forlengst avgått nonne fra 1100-tallet? Jeg tenker at for Hildegard von Bingen var ikke alkohol djevelens verk, men Guds gave til menneskene – en god tanke å ta med seg til bardisken.

Alkoholens
forunderlige
historie

VINTIPS

Godt til Hildegard

Messmer Spätburgunder Trocken kr 245,-
Hildegard hadde garantert likt en god og rund Pinot Noir, eller Spätburgunder som tyskerne insisterer på å kalle den. Denne hyggelige saken fra Messmer bugner av kirsebær, bringebær, noe markjordbær, fruktig med runde tanniner og litt pepper og krydder på slutten. God til nattverden, bedre til skinkesteken.

Weltenburger Kloster Winter-Traum
kr 59,90

I Bayern kan de virkelig bryggefaget. Dette ølet er brygget på humle etter alle kunstens regler. Duft av malt, nybakt brød, hint av sitrus med smak av gjærbakst, litt honning og runde kryddertoner. Hildegard ville smekket med tungen.

PRODUSENTEN

GETTY IMAGES

ARVEN ETTER HILDEGARD: I dag, over 850 år etter at Hildegard grunnla sitt kloster i Eibingen ved Rhinen, er vingården der den eneste i Tyskland som er heleid av et kloster.

Første kvinnelige statsminister

Sanae Takaichi skrev historie tidligere i høst da hun ble valgt til Japans første kvinnelige statsminister noensinne.

Tekst: **Mats Schjølberg Ushagen**

Foto: **NTB** Grafikk: **Graphic News**

Med 237 stemmer i underhuset og 125 i overhuset sikret Sanae Takaichi seg flertall i begge kamre. Hun tok dermed over som landets leder etter Shigeru Ishiba, som gikk av tidligere i oktober.

Takaichi har i en årrekke vært en sentral skikkelse i det konservative Liberaldemokratiske partiet (LDP), og regnes som en nær arvtaker etter den tidligere statsministeren Shinzo Abe. Hun har selv trukket frem Storbritannias Margaret Thatcher som sitt poli-

tiske forbilde, en leder hun mener kombinerte styrke og tydelig verdiforankring.

Konservativ

At en kvinne inntar Japans mektigste politiske posisjon, markerer et historisk vendepunkt i et land der menn fortsatt dominerer både politikk og næringsliv. Samtidig ventes Takaichis regjering å føre Japan i en langt mer konservativ retning på flere områder, særlig i spørsmål om innvandring, familierpolitikk og nasjonalt forsvar.

Hennes vei til makten ble sikret gjennom en koalisjonsavtale

Japan får sin første kvinnelige statsminister

Den markant konservative Sanae Takaichi står klar til å knuse Japans politiske glasstak etter at det høyreorienterte Nippon Ishin no Kai, Japans innovasjonsparti, sa seg villig til å støtte henne som statsminister.

■ **7. mars 1961:** Født i byen Yamatokoriyama i Nara-prefekturet. Spilte trommer i et heavy metal-band som ung.

■ **1980-tallet:** Uteksaminert fra **Kobe-Universitetet** med økonomigrad. Tilbragte ett år i USA på kongressstipend, før hun en kort tid jobbet som programleder på TV.

■ **1993:** Startet sin politiske karriere, da hun ble valgt inn i parlamentet som uavhengig.

■ **1996:** Meldte seg inn i det **Liberal-Demokratiske Partiet (LDP)**

■ **2006:** Gikk inn i regjeringen under den første administrasjonen til avdøde statsminister **Shinzo Abe**.

■ **2007:** Var den eneste i regjeringen som besøkte **Yasukuni-helligdommen** på årsdagen for slutten 2. verdenskrig.

■ **2012:** Ble den første kvinne som ledet LDPs politiske forskningsråd etter Abes retur som statsminister.

■ **2014:** Gikk inn i regjeringen som innenriksminister.

■ **2021:** Stilte som kandidat i LDPs ledervalg, men tapte til **Fumio Kishida**

■ **2024:** Gjorde et nytt forsøk. Nådte helt til andre runde, men tapte til slutt til **Shigeru Ishiba**.

■ **4. okt. 2025:** Valgt til LDP-leder etter Ishibas avgang.

KOALISJONSAVTALE I JAPAN (underhuset)

Flertall: **233**

231 seter

Innovasjonspartiet (Nippon Ishin)

Det Liberaldemokratiske Partiet (LDP)

196

35

KILDER: BBC, NIPPON.COM, REUTERS, TIME

FOTO: NEWS.COM

GRAFIKK: GRAPHIC NEWS ©

AVTALE: Liberaldemokratene fikk til en avtale med Innovasjonspartiet, Ishin no Kai, for å sikre makten. Statsminister Takachi sammen med partileder Hirofumi Yoshimura.

MOT NORMALT: I et mannsdominert politisk landskap har Sanae Takaichi gått hele veien frem til statsministerposten i Japan. Her under avstemningen i underhuset i parlamentet i Tokyo.

mellom LDP og det høyreorienterte Innovasjonspartiet, Nippon Ishin no Kai. Sammen har de et flertall i underhuset og legger dermed grunnlaget for en stabil og ideologisk tydelig regjering.

Mannsdominert

Sanae Takaichi ble født i 1961 i Nara-prefekturet, og har vært en del av japansk toppolitikk i over tre tiår. Hun ble første gang valgt inn i parlamentet i 1993, og har

siden hatt flere ministerposter, blant annet som innenriksminister og leder for LDPs politiske forskningsråd.

Etter valget kunngjorde hun sine første kabinettutnevnelser, deriblant veteranen Toranosuke Katayama som finansminister. Dette blir regnet som et signal om kontinuitet i den økonomiske politikken.

Selv om Takaichis seier blir hyllet som et symbol på forandring,

MANNSDOMINERT: Det var bare plass til en kvinnelig minister i tillegg til seg selv i Sanaes regjering.

gjenstår spørsmålet om hun faktisk vil utfordre den mannsdominerte politiske kulturen. For mange japanere handler dette

ikke bare om hvem som sitter på toppen, men om landet er klar for å la flere kvinner følge etter. □

TVUNGET TIL Å GI OPP

Det gamle fiskeværret i Finnmark unngikk «brent jords taktikk» og tvangsevakuerings, men da motorbåten kom og værret ikke fikk innvilget ny havn likevel, var det som en dødsdom. En dag var alle innbyggerne borte. ►

DØDSDOMMEN: Hamningberg var et av Øst-Finnmarks største fiskevær, men motorisering av fiskeflåten ble begynnelsen på slutten.

JOHNNY HAGLUND

Tekst og foto:
Johnny Haglund

Stillheten er nærmest øredøvende. Den ligger som et usynlig teppe over dette lille, fraflyttede fiskevær et langt ute i havgapet. Kanskje slipper et måkeskrik til her og der, og langt der ute putrer en hobbyfisker mot land med et haleheng av fugler i kjølvannet. Han sklir langsomt over et flatt hav. Ikke engang et vindpust er å spore.

Men hva som gjør denne stillheten, det flate havet og den klare himmelen så spesiell, er vissheten om at her kan storhavet når som helst, på kort varsel, forvandles til et inferno av uvær. Og på en måte var det nettopp det som tok livet av denne bygda. Været. Beliggenheten.

Det høres selvsagt veldig merkelig ut, med tanke på at jeg befinner meg i Finnmark. Ved en karrig kystlinje ut mot Barentshavet. Og her er dårlig vær heller regelen enn unntaket.

I Toralf Hamborgs bok «Nordafor folkeskikken» fra 1945, siterer forfatteren en engelsk skipper, som var tvunget til å tilbringe noen dager i Hamningberg: «A hell-hole», kalte skipperen stedet på grunn av værforholdene.

Derfor er det meget sannsynlig at de som lever i denne landsdelen, er blant de mest værbestandige menneskene i hele landet. Ja, mest sannsynlig i hele Europa. I hvert fall de gamle fiskerne. Og særlig hvis vi går litt tilbake i tid. Til den gang Hamningberg var et livlig fiskevær ved Europas ende.

Fisk var fundamentet

Beliggende helt ytterst på Varangerhalvøya, der Ishavet møter land, har det bodd folk i flere århundrer. Hamningberg nevnes i kilder allerede på 1500-tallet, som et vær der fiskere søkte ly og hadde midlertidige opphold under sesongfisket.

De fiskerike områdene i Varangerfjorden og områdene utenfor, tiltrakk seg både norske, samiske og kvenske fiskere. Og fra 1700-tallet begynte også pomorene, et russisk kystfolk som bodde langs

Kvitsjøen i Nord-Russland, å reise til Finnmark. De seilte til Norge i sommersesongen for å fiske, men også for å gjøre byttehandel.

– Russerne hadde med seg forskjellige typer varer, men i hovedsak var det korn, mel og tømmer, som de byttet mot fisk, kan Bjørn Rune Karlsen (71) fortelle. Han er født i Båtsfjord, men oppvokst

i Hamningberg og kjenner historien godt.

– Steder som Hamningberg ble derfor viktige sesongstasjoner, forteller han.

Først på 1800-tallet vokste Hamningberg frem som et fast fiskevær. Mange familier slo seg ned permanent, og stedet utviklet både boliger, rorbuer, naust og

etter hvert handelsfunksjoner. Til tross for beliggenheten i et værhardt og avsides område, ble Hamningberg en livskraftig bosetting. Og fisk var selve fundamentet.

Tatt av havet

Bjørn Rune viser meg rundt i bygda. Hus som er mer enn hundre år gamle, står spredt utover et lite område med storhavet rett ut. Alt ser veldig idyllisk ut på en dag som dette. Men om livet her kanskje blir romantisert av besøkende i dag på grunn av de vakre omgivelsene, den rene lufta, det fiskerike havet og en fascinerende fortid, var livet her neppe noen dans på roser.

« De var noen ekstreme hardinger, de gamle fiskerne. »

DEN SISTE INNBYGGEREN:

Nils Christian sitter med kaffekoppen og nyter utsikten fra huset hans bestefar bygde for over hundre år siden.

– De rodde eller seilte ut i åpne båter, forteller Bjørn Rune, og understreker at været var ikke alltid som i dag. Men når hverdagen består av hardt fysisk arbeid, samtidig som du kjemper med hav og vær år etter år, så blir du deretter.

– De var noen ekstreme hardinger, de gamle fiskerne, understreker Bjørn Rune. Likevel, mange av måtte dem ble tatt av havet.

Bjørn Rune påpeker at selv om han fra oppveksten nærmest uteslukkende husker fine dager, godt samhold med mye lek og moro, så vet han også at foreldrene hans, samt de andre voksne i samfunnet tilbake på den tiden, var fattige.

– Vi var rike på fisk, men fattig på penger, forteller han i det vi går forbi et av de gamle hjemmene til Bjørn Rune.

Frosset fast i veggen

– Denne historien husker jeg ikke, men min mor fortalte den til meg i ettertid, forteller han og smiler.

– Vi bodde her og jeg hadde rom i andre etasje. Jeg var bare tre år og gråt sjeldent. Men en morgen våknet min mor av at jeg

HÅRET FRØS FAST: Bjørn Rune foran huset han bodde i da han var liten gutt. Her våknet han en morgen med håret frosset fast til veggen.

OLE FRIELE BACKER/FINNMARKE FYLKESBIBLIOTEK

NOVEMBER 1944: Kunngjøring fra kong Haakon leses opp av en representant for Den norske militærmisjonen fra trappen til post- og telegrafbygget i Hamningberg.

PRESTEN: Faren til Nils Christian ute på vintertur foran skolen i Hamningberg. Bildet er tatt på 70-tallet, da det kun var han, kona og to til som bodde i bygda. I dag henger bildet på veggen i det gamle huset der han engang bodde.

gråt. Hun løp opp trappen og fant meg i sengen. Håret mitt var frosset fast i veggen. Mamma måtte ta en klut med litt varmt vann, som hun la på så jeg kom løs, ler Bjørn Rune.

Noen år senere, bodde han og familien litt lenger bort i gaten.

– Jeg hadde begynt på skolen, gikk vel i førsteklasse, forteller han og minnes en spesiell morgen.

Han sto opp, men oppdaget at moren ikke var der. Noe han synes var merkelig.

– Hun var jo alltid der, dessuten hadde hun jo lagt meg kvel-den før.

Da fortalte faren til Bjørn Rune at mor, ja hun er i Vardø. Det viste seg at hun hadde spontant bortert, og faren til Bjørn Rune måtte tilkalle redningsskøyta og ►

FRA KRIGENS DAGER: Rundt Hamningberg ligger mange forsvarsverk fra krigens dager. Her fra toppen av Harbakken.

MAGISK: Når høstlyset er på sitt fineste, blir fiskeværet magisk. Slike kvelder opplevde også innbyggerne, men de var nok ganske sjeldne.

noen andre menn i familien midt på natta.

– Slikt var jo ikke enkelt den gangen, ikke hadde vi vei inn til bygda og redningshelikoptre fantes ikke, forteller Bjørn Rune.

Faren måtte bruke trillebåren for å få kona ned i fjæra og opp i en robåt, og så ut til rednings-skøyta.

Smerten og fortvilelsen til den stakkars kvinnen må ha vært grusom.

– Jo da, fantastisk sted Hamningberg, men det var ikke bare enkelt å leve her, innrømmer Bjørn Rune.

Unngikk «brent jords taktikk»

En av hans beste minner fra barndommen er fra da han og de andre barna i fiskeværet vandret opp i åsen rett bak bygda, Harbakken.

– Her utforsket vi terrenget, fant kruttrester og andre ting fra

krigen, minnes han og penser innpå et tema som alle i Finnmark har et forhold til: Andre verdenskrig.

Heller ikke Hamningberg slapp unna. Men de var heldigere enn mange andre samfunn i Finnmark. Stedet er et av de få i landsdelen som ikke ble offer for nazistenes «brent jords taktikk».

En kveld da lyset er magisk her i nord, vandrer jeg opp til toppen av denne lille åsen. Hele Hamningberg ligger brått under meg. I alle retninger har jeg enorm utsikt. Også mot øst. Utsynet var ettertraktet for tyskerne. Herfra kunne de følge med østover, og observere skip som seilte til og fra Sovjetunionen. Derfor er det i dag en rekke spor etter nazistenes opphold her.

En som kjenner godt til his-

toriene rundt Hamningberg og krigen, er Nils Christian Petersen (83). Jeg møter han og kona på kjøkkenet i et hus som best kan beskrives som unikt.

– Bestefaren min bygde det tilbake i 1894 ... eller var 1896?

Nils Christian tar meg imot som finnmarkinger ofte gjør:

– Velkommen, vil du ha kaffe?

I et par timer forteller Nils Christian om Hamningberg, tyskerne og litt om sitt eget liv. Men la oss ta krigen først.

– Jo da, de kom hit, og det var mange av dem, forteller Nils Christian om nazistene.

– Men da tyskerne flyktet fra Hamningberg, gjorde de det i hui og hast. Uten å hverken brenne ned husene eller tvangsevakuere befolkningen. Og selv den dag i dag vet ingen med sikkerhet

« Hamningberg skulle få ny havn, men Stortinget ombestemte seg.

UNIK Plass: Ved en ekstremt værhard kyststripe, ligger det fraflyttede fiskeværret og vitner om fortiden. En gang var vi alle her på berget enten fiskere eller bønder. Hamningberg forteller om den tiden.

FRAFLYTTINGS-POLITIKKEN

I flere tiår ble det ført en aktiv nedleggings- og sentraliseringspolitikk av norske myndigheter, ofte kalt «fracflyttingspolitikken». Små samfunn uten utviklingsmuligheter fikk ikke samme støtte til infrastruktur og modernisering som større tettsteder.

I 1960-årene begynte derfor mange å flytte fra Hamningberg. Ungdommer søkte utdanning og arbeid andre steder. Til slutt ble bosettingen så liten at det ikke lenger var grunnlag for skole, butikk og andre tjenester.

Husene ble imidlertid ikke revet, og mange ble tatt vare på som fritidsboliger av tidligere innbyggere og deres familier.

Mange av hamningbergingen fikk ifølge en masteroppgave om Hamningberg av Hege Stavseth i 2008, både statsstøtte og senere billighetserstatning.

– Noen fikk i midlertidig avslag, og den årsaken er ukjent, skriver Stavseth.

hvorfor det ble slik, forteller han. Bjørn Rune har derimot en liten teori.

– Kanskje ble kommunikasjonen kuttet av sabotører, slik at tyskerne som var stasjonert her, aldri fikk beskjed om å brenne før de stakk, spekulerer Bjørn Rune.

Nils Christian har hørt samme teori. Kanskje holder den vann.

– Men tyskerne hadde hørt at russerne var på vei over grensen mot Norge, ergo så rømte de så raskt at de kanskje ikke fikk tid til å brenne uansett om de hadde fått beskjed eller ei, undrer Bjørn Rune.

De tyske soldatene flyktet november 1944. Mange måneder før Norge igjen var et fritt land. Nils Christian er født og oppvokst i Vardø, ikke i Hamningberg. Likevel var han en av de

siste som flyttet fra bygda. Han og foreldrene flyttet nemlig tilbake til Hamningberg i det resten av bygda var på vei til å bli avfolket.

Fraflyttingen

I 1930 hadde Hamningberg rundt 300 innbyggere, og var et av Øst-Finnmarks største fiskevær. Men utviklingen i samfunnet førte til større og etter hvert motoriserte båter. Fordelene ved Hamningberg var først og fremst den nære avstanden til de rike fiskefeltene.

– Folk kunne ro ut, forteller Bjørn Rune. Men da motoren kom, var det ikke lenger nødvendig å bo så nær fiskefeltene. Med større og tyngre båter var det vanskelig å holde liv i Hamningberg.

– Havna her var svært værutsatt, derfor dro de båtene opp på land for at de ikke skulle bli tatt av hav og vind. Med store båter, var det ikke mulig. Derfor ønsket innbyggerne en ordentlig havn, som kunne beskytte mot stormer og holde liv i fiskeværret, forteller Bjørn Rune.

Og det godkjente Stortinget. Det besluttet i 1954 at Hamningberg skulle få ny havn. Innbyggerne pustet lettet ut. Men Stortinget ombestemte seg. Og det tok elleve år – noe de fikk massiv kritikk for i ettertid.

I 1965 fikk fiskeværret det endelige avslaget. Ingen havn. Da var det rundt 30 mennesker igjen i fiskeværret. Det var dødsdommen for Hamningberg.

De fleste innbyggerne så ikke annet råd enn å flytte. Det var

PARTISANENE

Finnmarks beliggenhet gjorde det vanskelig å drive motstandssamarbeid med England under krigen, slik det var vanlig andre steder i Norge. Skulle en gjøre motstand måtte det skje i samarbeid med Sovjetunionen.

Dette, samt russernes ønske om spioner i Norge, gjorde at mange nordmenn i Finnmark ble russiske soldater. De ble kalt «partisaner».

Deres oppgaver gikk i hovedsak ut på å rapportere om tyske skip, kystfort og flyplasser til Sovjetunionen.

To partisanergrupper ble i 1941 stasjonert i nærheten av Hamningberg.

« Flere av gravene tilhører barn, mange av dem veldig unge.

VELHOLDT: Hus i Hamningberg, gamle, men velholdte.

ikke mulig å drive fiskerinæring med de dårlige havneforholdene. Skolen ble nedlagt og rutebåten «Tanahorn» sluttet å gå.

Mot strømmen

Men det skulle likevel gå ytterligere tretti år før bygda ble helt tømt for folk.

– Min far, Karl Petersen, var opprinnelig fra Oslo, men kom til Vardø før krigen da han fikk stilling som sogneprest, forteller Nils Christian.

Fra 1941 var Petersen prost i Varanger prosti, og like etterpå giftet han seg med Maria Hamborg. Og hun var fra Hamningberg.

– I 1962 gikk far av som prost, og som pensjonister kunne mine foreldre bo hvor som helst. Så i 1968 flyttet de til Hamningberg, til dette huset hvor vi nå sitter og hvor min mor vokste opp, forteller Nils Christian. Og han, da i tyveårene og i militærtjeneste, bodde til tider sammen med dem.

– I tillegg valgte Aksel Ramberg og Aksel Johansen, to hamningberginger, som ikke var avhengig av sikre inntektskilder, å bli boende her, sier han.

Men ifølge Nils Christian var myndighetene svært lite begeistret over avgjørelsen.

EN SPESIELL OPPLEVELSE: Kirkegårder er alltid interessant å besøke. De forteller mye om plassen jeg besøker. Kirkegården i Hamningberg ligger i tillegg vakkert plassert. Men å vandre her, er også trist. Barnegravene er mange.

– På den tiden var myndighetene opptatt av sentralisering og modernisering. At det fortsatt bodde folk så avsides til, i et nedlagt fiskevær, var ikke i tråd med sentraliseringstankegangen.

Nils Christian minnes til og med at faren av den grunn opp-

levde å bli sjikanert av myndighetspersoner.

– Men i 1978 døde min far, og da var det over Hamningberg ble forlatt, avfolket, og det var ingen vei tilbake, forteller Nils Christian.

Men det betyr ikke at stedet er folketomt i dag.

Kafé om somrene

Ved kaia i Hamningberg ligger i dag en liten kafé. Den drives av Sissel Holt og ektemannen Torfinn.

– Vi driver den på fjerde året, og vi holder åpent rundt syv uker i året, forteller Sissel.

Siden Hamningberg ble spart av nazistene, fremstår fiskeværet i dag som et unikt arkitektonisk og kulturhistorisk minnesmerke, med bygninger som gir innblikk i hvordan et kystsamfunn i Finnmark kunne se ut før krigen.

Legg til natur og beliggenhet, så er det forståelig at folk fra fjernt og nær ønsker å komme hit.

– Vi har hatt besøkende fra hele verden, forteller Sissel, men legger til at selv om turistene er et positivt innslag, så ser hun også utfordringer.

– Når bygda i de travleste sommerukene fylles av bobiler, kan det bli i overkant, medgir hun.

Men nå, på høsten, vandrer jeg stort sett alene her. Og den siste kvelden, i det solen forsvinner, besøker jeg et av de kanskje mest urørte og magiske stedene i hele Hamningberg: Kirkegården fra 1906.

Og hvis jeg ikke allerede hadde innsett at livet her for hundre år siden kunne vært både beinhardt og brutalt, så skjønner jeg det i hvert fall nå. Flere av gravene tilhører barn, mange av dem veldig unge.

– Unger som ramlet på sjøen og druknet, samt andre ulykker, var jo ikke uvanlig, fortalte Bjørn Rune tidligere på dagen. Også epidemiske utbrudd plaget fiskeværet med jevne mellomrom. Tuberkulose, spanskesyken, difteri, kopper og andre sykdommer tok liv.

Å vokse opp i Hamningberg da fiskeværet var i full drift, hadde garantert sine harmoniske sider. Men innbyggerne kjempet også en hard kamp for å overleve.

Og ikke alle vant den. □

DRIVER KAFÉ I HAVGAPET: Torfinn og Sissel serverer ikke bare veldig god mat, kafeen deres er også som et lite museum. Atmosfæren her er virkelig verdt å oppleve. Som en liten tur tilbake i tid.

DA VEIEN KOM

Hamningberg fikk skole i 1900, kirkegård i 1906, men veien, den kom ikke før i 1962.

– Jeg husker at jeg som barn løp sammen med de andre barna, for å se den første bilen komme kjørende her. Det var stort for en liten gutt, minnes Bjørn Rune.

Veien ble ferdigstilt i 1962 og gikk fra Vardø gjennom det ville landskapet på Varangerhalvøya. Til tross for at fiskeværet ble lagt ned bare tre år senere, ble veien et symbol på modernisering og en viktig forbedring av livsvilkårene for de få innbyggerne som var igjen.

Selve kjøreopplevelsen langs Hamningbergveien ble etter hvert legendarisk: Den slynger seg gjennom et månelikt klippelandskap, rester av urgammel vulkansk aktivitet og forvitrede bergarter som gir området et unikt preg i europeisk sammenheng.

Men den er smal, og ulykker har hendt.

KOM MOT SLUTTEN: Den smale vei stripa slynger seg gjennom fiskeværet.

NTB

Bærekraftige brøl

FORMEL 1, selve symbolet på fossilt brennstoff og bensinlukt, vil være karbonnøytral innen 2030. Det er et dristig eksperiment, som kan komme til å endre hele bilindustrien. I sentrum står et nytt drivstoff som ikke skal hentes opp fra undergrunnen, men produseres syntetisk. I stedet for å utvinne karbon fra olje, skal det trekkes ut fra avfall, biomasse – eller gjennom direkte CO₂-fangst. Hydrogenet som trengs, hentes fra vann, via elektrolyse drevet av fornybar energi. Resultatet er et flytende drivstoff, som kan brukes i dagens motorer uten behov for nye biler, motorer eller fyllestasjoner. Dette kalles et «drop-in-drivstoff» og kan erstatte fossil bensin, med samme kraft, lyd og følelse.

Bilsporens organisasjon FIA har presset på for denne overgangen i flere år. Målet er å bevare for-

brenningsmotoren som en del av sporten, men gjøre den bærekraftig. Formel 1 har alltid fungert som et laboratorium for bilteknologi, og mye av det som i dag er standard på vanlige biler – som turbo, hybridmotorer og karbonfiber – startet her. Nå vil sporten gi forbrenningsmotoren nytt liv i en grønn tid.

Foreløpig er produksjonen ekstremt energikrevende. For å produsere én liter syntetisk drivstoff kreves enorme mengder strøm, og bare dersom energien er helt fornybar, gir løsningen reell klimanytte. Enkelte forskere anslår at energiforbruket kan bli fem ganger høyere enn for en elbil som tilba-kelegger samme distanse. Likevel jobber kjemikere og drivstoffprodusenter på spreng for å få teknologien til å fungere i praksis.

Kilde: Focus Science

Arrdannelse

En fersk studie viser at månens enorme sørpolbasseng – South Pole-Aitken – trolig ble dannet av et voldsomt asteroidenedslag på motsatt side av månen for milliarder av år siden. Data fra satellitter og datamodeller antyder at støtet var så kraftig at det formet hele månens geologi slik vi kjenner den i dag.

Funnene gir ny forståelse av hvorfor månen har så ujevnt terreng, og viser hvordan store kollisjoner kan ha påvirket utviklingen av både månen og jorda i solsystemets tidligste tid.

Kilde: Science Daily

Sangen om den røde rubin

Astronomer har oppdaget noen nye, merkelige lysprikker i universet. Disse ligner ikke noe de har sett før. De små, rødlige punktene har fått navnet «rubies» av forskere, og passer verken inn som stjerner, galakser eller tåker. Funnene, publisert i Nature, kan tyde på en helt ny type himmelobjekt.

De mystiske prikkene ble oppdaget

med James Webb-teleskopet og viser uvanlig lysstyrke og tetthet. Forskerne vet ennå ikke hva de er laget av, men mistenker at de kan være ekstremt kompakte galakser fra universets barndom, eller noe annet ukjent. Om de viser seg å være en ny klasse objekter, må dagens kosmologiske modeller kanskje skrives om.

Kilde: Nature

Rumpeånde

Det høres ut som en dårlig vits, men japanske forskere mener at å puste gjennom rumpa i fremtiden kan redde liv. En forskergruppe ledet av professor Takanori Takebe har testet en metode kalt enteral ventilasjon, en slags «alternativ pusting» via tarmen. Ideen er hentet fra naturen. Det finnes blant annet en rekke skilpadder som kan ta opp oksygen gjennom bakenden mens de er i dvale.

Nå ønsker forskere å se om det kan funke på mennesker. I en studie fikk 27 friske menn pumpet inn en oksygenrik væske kalt perfluorkarbon, som kan holde på store mengder oksygen, inn via endetarmen. De fleste deltakerne klarte å holde væsken i opptil en time.

Neste steg blir å se om kroppen kan ta opp oksygen på denne måten. Man håper teknikken en dag kan brukes på pasienter med akutt pustesvikt, der respiratorbehandling er vanskelig eller farlig.

Kilde: IFLScience

VISSTE DU AT...

... maur kan dyrke sopp i små «hager» under bakken – og har gjort det i millioner av år?
... i gamle Egypt ble honning brukt til å bevare lik, fordi den er naturlig antibakteriell?
... Fred Perry var både verdens beste bordtennisspiller og tennisspiller?
... rotter er mer deprimerte om sommeren enn vinteren?
... Einsteins hjerne var mindre enn gjennomsnittet?
... nachos ble oppfunnet av en mann som het Nacho?

VISSTE DU AT...

... det til en hver tid er 100 000 skip på havet?
 ... New Zealand hadde en offisiell trollmann fram til 2021?
 ... det finnes like mange bakterier i to porsjoner yoghurt som det finnes mennesker?
 ... asteroiden Eros inneholder 20 milliarder tonn gull?
 ... Mississippi ikke forbød slaveri før i 1995?
 ... ingen av blekksprutens armer vet hva de andre armene driver med?
 ... en hel appelsin flyter, men synker om den blir skrelt?

Kjempen våkner

En vulkan som har vært regnet som død, har i den siste tiden vist tegn til nytt liv. Nye satellittmålinger avslører at bakken rundt vulkanen Taftan i sørøst-Iran har hevet seg ni centimeter på ti måneder. Studien, publisert i *Geophysical Research Letters*, tyder på at magma eller gass beveger seg under overflaten, etter rundt 700 000 år i dvale.

Taftan, som rager 4000 moh. og ligger nær grensen til Pakistan, har lenge vært klassifisert som «utdødd». Nå mener forskere at den snarere har vært sovende. Forskerne understreker at det ikke er tegn til et nært forestående utbrudd. Men resultatene viser hvor dynamisk jordskorpen er, også i områder geologer har regnet som stabile – og kanskje bør flere «utdødde» fjell få mer oppmerksomhet.

Kilde: *Live Science*

NTB

Vitenskapelige fakta

Gammel tarevei førte til Amerika

Hvordan og når kom menneske til Amerika første gang? Dette spørsmålet har ført forskere til en rekke mulige forklaringer, hvorav den siste er tarevei-hypotesen.

1920-tallet: Clovis-funnene

Spesielle steinredskaper funnet ved Clovis i New Mexico

Mellom 11 500 og 11 000 år gamle – de eldste funnene etter mennesker i Amerika til da

En clovis-spiss

1989: Monte Verde-sjokket

Godt bevarte rester av landsbyer ved Chiles Monte Verde, oppdaget i 1975. Datert til å være 14 800 år gamle

Nye tester i 1997 viste at de var 18 500 år gamle

2000-tallet: tarevei-hypotesen

Lar blinde lese

Forskere ved Stanford har utviklet et trådløst øyeimplantat som kan gi blinde deler av synet tilbake. Den såkalte PRIMA-brikken fungerer sammen med spesialdesignede smarte briller og lar personer med alvorlig aldersrelatert makula degenerasjon (AMD) gjenoppta leseevnen. Implantatet erstatter tapte sanseceller i netthinnen ved hjelp av infrarødt lys, som overfører signaler direkte til synsnerven. Resultatet er et slags digitalt synssystem, med et samarbeid mellom øyet og elektronikk.

Dette er fortsatt på forskningsstadiet, men hvis den lykkes, kan framtidens synsrehabilitering bli mer teknologisk enn biologisk.

Kilde: *Stanford Medicine*

Endrer fokus

Vi blir stadig minnet på at vi er i ferd med å tape klimakampen, men kanskje kan teknologi hjelpe oss å slå tilbake. En ny rapport fra World Economic Forum og forskningsnettverket Frontiers identifiserer ti lovende teknologier som kan komme til å snu utviklingen for jordas klima og økosystemer.

I stedet for å fokusere utelukkende på nullutslipp, peker rapporten på løsninger som kan reparere naturen og gjenskape balanse. Blant teknologiene er bakterier som spiser plast, satellitter som overvåker naturens helse i sanntid og kunstig intelligens som modellerer klimaendringer med stadig større presisjon.

Forskerne trekker også frem ny gjødselteknologi som reduserer nitrogenforurensning, samt materialer som trekker CO₂ direkte ut av lufta og lagrer den permanent. Flere av prosjektene er allerede i gang i laboratorier og pilotanlegg, men krever politisk vilje og investeringer for å kunne skaleres globalt.

Rapporten markerer et skifte fra passiv skadebegrensning til aktiv restaurering. Spørsmålet er hvor raskt vi klarer å sette teknologien ut i praksis.

Kilde: *World Economic Forum*

OSCAR-HELT: Thomas Kretschmann i rollen som Hosenfeld i «Pianisten». Adrien Brody spilte filmens hovedrolle. Szpilman var ikke i tvil om at Hosenfelds hjelp og oppmuntring gjorde at han overlevde krigen.

NAZIST REDDET JØDER

DØMT SOM BLØFFMAKER – HEDRET SOM HELT

Den tyske offiseren Wilhelm Hosenfeld fulgte nazistenes grusomheter på nært hold. Etter krigen ble han hedret av jøder, Tyskland og tildelt heltestatus i den Oscar-belønnede filmen «Pianisten». Wehrmacht-kapteinen var en helt. Eller en av krigens største bløffmakere. ►

IMDB

Tekst: **Geir Hasle**

Fortvilelse, skam og selv-ransakelse preget den tyske offiserens dagboksnotater: «Disse rå-tassene tror at vi vil vinne krigen med den avskyelige masseutryddelsen av jødene. Vi har brakt en skam over oss som ikke kan viskes ut», skrev Wilhelm «Wilm» Hosenfeld, kaptein i Wehrmacht.

Den tyske offiseren sto sentralt i Roman Polanskis tre ganger Oscar-belønnede film «Pianisten» (2002). Filmen forteller historien om den utmagrede jøden Wladyslaw Szpilman, en kjent pianist og komponist i Polen, og hvordan Hosenfeld reddet ham. Også i Israel er Hosenfeld hedret. Av totalt 6000 tyskere som er minnet i Yad Vashem, det jødiske Holocaustmuseet i Jerusalem, er noen ytterst få soldater.

En av dem er Wilhelm «Wilm» Hosenfeld – på tross av at den opprinnelige læreren hadde vært medlem av Hitlers parti NSDAP fra 1935, frivillig i SA og entusiastisk tysk soldat og offiser i det okkuperte Polen. Og som var med på å slå ned både jødeoppstanden i den polske hovedstaden i 1943 og det to måneder lange blodige opprøret i Warszawa i regi av den polske motstandsbevegelsen året etter.

Forklaringen ligger i Hosenfelds dagboknotater.

Men var fortvilelsen i dagbøkene ekte? Eller var nedtegnelsene en kløktig bløff for å slippe unna dersom han ble fanget av fienden og stilt til ansvar? Utad fremsto som mannen nazist, men også som én som tilsynelatende

KLAR TALE: «Det brukes avskyelige metoder her. Politikken vår i øst har spilt fallitt, og vi reiser et siste minnesmerke over den ved å ødelegge Warszawa», skrev Wilhelm Hosenfeld.

risikerte livet for å hjelpe «under-mennesker».

Forvandlingen

Da Hitler tok makten i 1933, tydet lite på at Wilhelm Hosen-

I RUINER: Etter oppstandene i Warszawa, ga Hitler ordre om å jevne byen med jorden. Dette bildet ble tatt i 1950. Wilhelm Hosenfeld var til stede under begge oppstandene.

feld ville bli til særlig hjelp for jøder. Noen regimekritikere var han ikke, tvert imot meldte han seg til tjeneste for nazistene og trakk brunskjorten på. Som NSDAP-medlem var Hosenfeld nesegrus beundrer av sin fører. Men det skjedde noe med ham i dagene etter Krystallnatten i november 1938:

«Anti-jødiske pogromer i hele Tyskland. En forferdelig situasjon for landet, uten lov og orden, og på samme tid; løgner og hykleri», står det i dagboken hans.

Vår egen ondskap

Hosenfeld var troende katolikk, og begynte å fortvile over nasjonalsosialismens barbarisme. Tidligere hadde han beskrevet hvor glad han var i soldatlivet.

«Men nå vil jeg helst rive den grå uniformen i filler. Wehrmacht står impotent på sidelinjen, og kan bare bivåne kriminaliteten mot menneskeheten», skrev han i det som skulle bli svært omfangsrike dagbøker.

«Gud tillater at det onde skjer, fordi menneskeheten har gjort seg til talsmann for det. Nå begynner vi å føle byrden av vår egen ondskap og ufullkommen-

« Vi fortjener ikke nåde, vi er alle skyldige.

het. Da nazistene kom til makten, gjorde vi ingenting for å stoppe det (...) Arbeiderne sluttet opp om nazistene, kirken sto og så på, middelklassen var for feig til å gjøre noe og det samme var ledende intellektuelle».

Hvordan det hele ville ende, var Hosenfeld ikke i tvil om:

«Idealer kan ikke forrådes ustraffet. Vi må alle ta konsekvensene».

Mange tyskere våget nok å tenke tankene. Men å skrive dem ned, vitner om et usedvanlig mot. Eller planmessig kløkt.

Dobbeltliv

Utover i 1942 la ikke Hosenfeld skjul på hva han indirekte var med på. I juli refererte han pålitelige kilder på at Lublin-ghettoen var utslettet, og at jødiske menn, kvinner og barn fra Lodz og Kutno var drept i motoriserte gassvogner.

«Jeg frykter den dagen det tyske folk må sone for de monstrøse forbrytelsene. Har Satan virkelig tatt bolig i menneskene?», skrev han i dagboken. Ga

GIKK GOD FOR HOSENFELD: Szpilman fortsatte sitt virke i det polske radioorkesteret etter krigsopplevelsene. Her sitter han ved sitt flygel i 1948.

soldater sine liv ved fronten for at galninger skulle få utføre sitt ondskapsfulle arbeid, spurte han seg.

«På grunn av massebordene har vi allerede tapt krigen. Vi fortjener ingen nåde, vi har alle skyld».

Hosenfelds siste hjemmeper-

misjon var i pinsen 1944. Et bilde av ham iført hvit offisersuniform finnes fra den gang. Anledningen skulle bli hans siste til å ta et av sine høyt elskede barn på armen, smilende og langt borte fra den gruoppvekkende krigen. Men tettskrevne dagbøker forteller om alt annet enn idyll. De siste notatene er datert 11. august 1944, og kommentarene er eksplosivt anti-nazistiske.

Uvanlig vennskap

Hosenfeld løp utvilsomt en stor risiko for å bli avslørt og henrettet av sine egne. Men notatene ga ham aldri problemer med den militære sensuren.

GJEMMESTED: Huset i Niepodleglosci-avenyen i Warszawa der Wladyslaw Szpilman levde i skjul og møtte Wilhelm Hosenfeld.

Etter at den siste oppstanden i Warszawa var slått ned høsten 1944, fant Hosenfeld en sterkt medtatt Wladyslaw Szpilman i et forlatt fleretasjes og delvis intakt hus. Szpilman hadde levd i skjul et par års tid, overlevd tysk jødekjakt, to opprør, sykdom og sult. Nå var han bare skinn og ben, mer død enn levende.

Hosenfeld ga ham mat og tepper mot kulden, og kom flere ganger tilbake med mer forsyninger. Szpilman fikk tillit til tyskeren. Han kom seg såpass til hektene at han spilte litt for sin nye venn på et ustemt og herjet piano i huset. Stykket var Chopins Nocturne i ciss-moll, det samme stykket han hadde spilt i radioen 23. september 1939 mens bombene falt over hans kjære Warszawa. Senere samme dag hadde radioen gått av luften.

Notater berget

Wehrmacht-kaptein Hosenfelds brev til hustru og barn fra tiden i Polen er bevart. Også dagboksnotatene hans har familien tatt vare på. De rakk han så vidt å sende hjem til Tyskland før han ble tatt til fange i januar 1945.

Wladyslaw Szpilman's historie er vel dokumentert: Szpilman døde i 2000. Sønner, Andrzej, brukte flere tiår på å dokumentere både farens og andres skjebne. Han bekrefter at Wilhelm Hosenfeld var en «god tysker», og at han ble riktig portrettert i den Oscar-belønnede filmen «Pianisten»:

– Han var en av få tyskere som hjalp svært mange helt fra begynnelsen av krigen, uavhengig av religion og rase. Andrzej kan også bekrefte at faren og andre i

OFFISIELL HEDER

Kaptein Hosenfeld fikk omsider sin offisielle heder også i Tyskland. I 1998 beordret den tyske forsvarsministeren Volker Rühe det tyske militærhistoriske institutt å plassere Hosenfelds biografi mellom to permer. Dette skjedde etter at den kjente tyske visesangeren og lyrikeren Wolf Biermann i sin epilog i Wladyslaw Szpilman's bok foreslo at Hosenfeld ble hentet frem fra glemselen og presentert som rollemodell for tyske soldater.

GLAD I BARN: Wilhelm Hosenfeld var småbarnsfar og opptatt av barn – her med et polsk barn på sin arm kort tid etter den tyske invasjonen av nabolandet.

PRIVAT

SISTE HJEMMEPERM: Wehrmacht-kaptein Wilhelm Hosenfeld endte sine dager i sovjetisk fangenskap i 1952. Senere er han hedret for å ha reddet 60 liv i Polen. Eller var han en av nazi-Tysklands største bløffmakere?

Szpilmann- familien i tiden etter krigen kjempet for å finne Hosenfeld og få ham frigitt.

Men andre var langt mer skeptiske.

Desperate brev

Wilhelm Hosenfeld havnet i sovjetisk fangenskap i 1945. Russerne trodde ikke på tyskeren.

Wilhelm Hosenfeld prøve å nå frem med at han hadde reddet over 60 mennesker fra døden, både jøder og ikke-jødiske polakker. Men de sovjetiske fangevokterne svarte med å gi ham spesielt hard behandling fordi de oppfattet tyskerens påstand om å ha berget jøder som særdeles opprørende løgn.

«Herrefolkets» representant ble torturert og gitt sulterasjon, men fra sitt sovjetrussiske fangenskap fikk Hosenfeld sendt noen desperate brev til sin kone. Et av dem var datert 15. juli 1946, og inneholdt en liste over jøder og polakker han hadde hjulpet og i flere tilfeller reddet.

Nummer fire på listen kunne

tydes som «Wladislaw Szpilman, pianist ved det polske radioorkesteret».

Wilhelm Hosenfeld døde i 1952 i russisk fangenskap. □

Kilder: «Ich sehe immer den Menschen vor mir», Hermann Vinke, 2015. «Pianisten», Wladyslaw Szpilman, 2001. Yadvashem.org, Haaretz.com.

BRUK, VASK, BRUK IGJEN.

VASKBAR INKONTINENS UNDERBUKSE FOR MENN

NYHET!

TENA Men Washable Protective boksere er laget av myk bomull. Garantert beskyttelse i opptil 100 vask! Diskret beskyttelse som føles og ser ut som vanlige boksere. KEEP CONTROL.

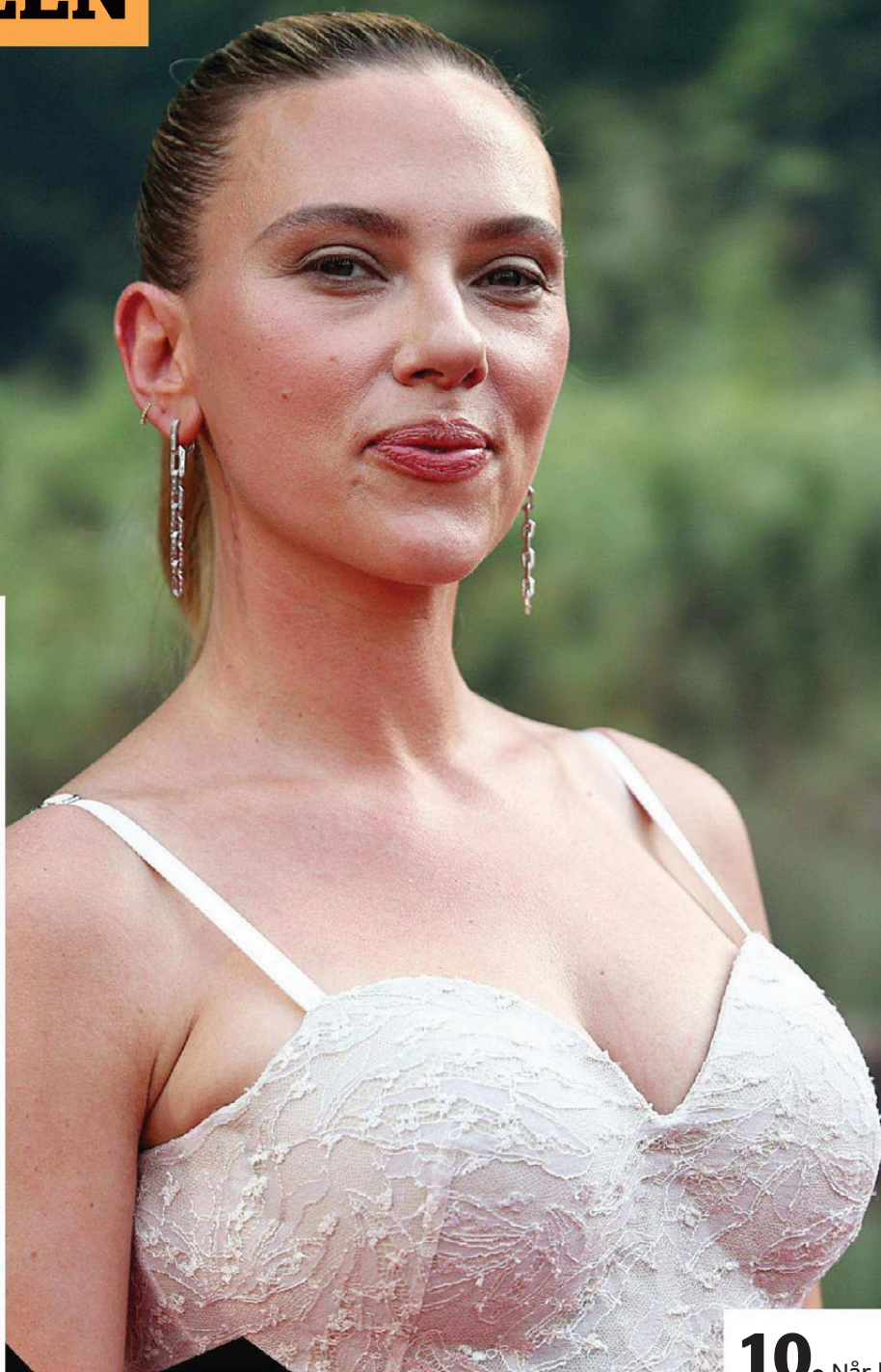
www.tena.no

MEN
KEEP CONTROL

For deg med vett
under issen

1. Norge har sjelden folkeavstemninger, men vi hadde slike både i 1919 og 1926 – med samme tema. Hva stemte folket over?

2. Hva heter den skandaliserte yngre broren til kong Charles, som etter flere påståtte affærer med mindreårige er strippet for alle sine titler?

3. Igjen har Netflix laget et TV-drama om en av USAs mest beryktede seriedrapsmenn, som bodde i det Vi Menn har omtalt som «Skrekens hus», og var kjent for å lage gjenstander og drakter av ofre og lik han gravde opp – hva het han?

4. Hva heter stortingsrepresentanten som straks beklaget at han hyttet med neven opp i ansiktet på Avisa Oslos politiske redaktør Eirik Mosveen, en sen kveld på Lorry?

5. Hvilken delstat er USAs største i areal?

6. Hvilket land står for den største fruktproduksjonen i verden?

7. Hva er maksimal poengsum i bowling?

8. Mike Tyson ble verdens yngste tungvektsmester i boksing og Diego Maradona fikk hjelp av Gud til å score et ikonisk mål. Hvilket år var det?

9. Islam har flere retninger, men hva heter de to største?

10. Når ble euroen først innført?

11. Hvilket år ble Harald V konge?

12. Denne amerikanske skuespilleren (bildet) satte nylig rekord som den mest innbringende film-kvinnen i Hollywood...?

Svar: 1: Flertall for brennevinsforbud i 1919 – flertall mot brennevinsforbud i 1926. **2:** Prins Andrew **3:** Ed Gein **4:** Nikolai Astrup
5: Alaska **6:** Kina **7:** 300 poeng **8:** 1986 **9:** Sunni og shia **10:** 1/1 1999 **11:** 1991 **12:** Scarlett Johansson

10

SUDOKU

			9			8		
							3	2
		3	5			1		9
		7						
	8			1				
		9	7	3		2		
	7			8				1
6					7		9	4
1				6				8

LETT

		7			2			
	4			1			7	
					4	3		6
6					1			
3		5					9	
				6	3			5
	2	1	9					
			1				3	
					6	2		9

			8	6				
				4			6	
						1	9	
5	6		2			7		
			3					2
	7	4	6			8		
		2		5				4
		7						
8	3				9			

MIDDELS

	6	4	7			2		
		8					9	4
	7			4				1
	5	3	6				4	
			2			6		
8				7	5	9		
		1				5		
5						1		
							3	6

			9		5		6	
		3	8	2	7	4		
	7					8		
					2	9	3	
3								8
	4	1	7					
		9					5	
		4	5	9	6	2		
	1		2		4			

VANSKELIG

				2	1			7
		7	9					1
5	1						2	
3				9		2		4
	9		3		6		8	
1		8		7				3
	3						4	2
7					4	1		
2			6	3				

LØSNINGER: SUDOKU

8	7	5	9	6	3	9	7	8
6	7	4	1	3	6	9	2	5
2	4	1	3	6	9	2	5	4
3	6	9	2	5	4	1	3	6
5	4	2	7	8	1	9	6	3
1	5	8	4	7	2	6	9	3
4	9	2	3	1	6	7	8	5
3	7	6	5	9	8	2	1	4
5	1	4	7	6	3	8	2	9
8	2	7	9	4	5	3	6	1
9	6	3	8	2	1	4	5	7

VANSKELIG

5	1	8	2	3	4	6	7	9
7	3	4	5	6	7	8	9	1
2	6	9	1	7	8	3	5	4
9	4	1	7	8	3	5	2	6
3	2	7	6	5	9	1	4	8
8	5	6	4	1	2	9	3	7
4	7	5	3	6	1	8	9	2
6	9	3	8	2	7	4	1	5
1	8	2	9	4	5	7	6	3

6	9	7	8	9	5	2	1	4	3
9	6	5	4	2	3	6	7	1	8
2	3	6	3	1	9	8	4	5	7
3	8	1	6	4	7	5	9	2	3
5	4	9	7	2	3	8	6	1	5
7	2	5	3	6	1	9	8	4	7
1	9	7	5	8	4	2	3	6	1
4	3	2	8	1	5	6	7	9	4
8	1	6	4	7	9	3	2	5	8

MIDDELS

8	3	6	4	2	9	5	7	1
4	5	7	1	8	3	9	2	6
1	9	2	7	5	6	3	8	4
2	7	4	6	9	5	8	1	3
9	8	1	3	7	4	6	5	2
5	6	3	2	1	8	7	4	9
6	4	8	5	3	2	1	9	7
3	1	5	9	4	7	2	6	8
7	2	9	8	6	1	4	3	5

9	7	5	3	8	4	6	2	1	9
7	9	6	8	1	2	5	4	3	7
4	2	1	9	3	7	5	6	8	
2	7	9	4	6	3	1	8	5	
3	1	5	2	7	8	6	9	4	
6	8	4	5	9	1	7	2	3	
1	9	2	7	8	4	3	5	6	
5	4	6	3	1	9	8	7	2	
8	3	7	6	5	2	9	4	1	

LEFT

8	5	7	9	6	2	4	1
4	9	3	7	5	1	8	6
1	2	6	4	8	3	7	9
5	1	2	8	3	7	9	4
7	9	6	5	1	4	8	3
3	8	4	2	9	6	1	5
9	7	1	6	2	5	4	8
2	6	3	8	7	9	1	5
4	6	3	8	7	9	1	5

MILLIONX uke 40

					X	J	U					
				H	I	G	O	P	F	A	T	E
				F	O	R	A			F	R	I
				A	L	I	K	V	I	S	E	N
						S	K	J	E	R	B	A
				V	I	S	Ø	R	E	K	Y	T
						S	J	O	R	E	N	E
		I	P	A	S	Ø	L	V				
O	D	D	P	A	P	A	S	Ø	L	V		
U	E	R	V	O	K	T	E	F	E	T	R	A
S	T	A	V	E	L	S	E	L	E	A	B	E
E	B	A	I	J	S	S	E	L	I	K	L	E
E	S	E	L	S	T	E	F	L	I	S	E	N
T	R	E	T	T	I	F	U	S	H	E	F	T
B	E	T	I	K	A	R	T	A	G	O	Y	S
D	E	N	D	E	H	O	R	N	A	K	T	I
L	E	T	D	S	O	M	N	E	E	R	R	A
L	E	S	I	D	E	N	K	R	O	A	D	E
F	B	I	E	S	E	D	V	A	R	D	A	I
A	G	R	A	E	R	A	E	N	E	B	L	A
I	N	V	I	T	E	R	E	N	K	L	A	G
A	I	K	L	N	E	D	O	M	A	U	T	O
A	L	S	Ø	S	T	E	B	A	R	E	S	E
E	I	K	S	T	E	B	A	R	E	S	E	R
A	R	E	E	L	E	N	N	E	L	L	I	K
E	I	E	R	N	E	R	O	N	A	N	E	T

Vinner

Geir Moa
Stjørdal

Navn: .....

Adresse: .....

Løsningen sendes i en konvolutt til **Vi Menn, 0441 Oslo** (merkes uke 46) eller legg inn løsningsgatene på nettstedet **kryssord.no/innleveringer**
Svarfrist: 28. november

Kos deg med julens

tegnete klassikere

Du finner årets
julehefter i butikken
og bokhandelen!

EGMONT

© 2025 Hearst Holdings, Inc., King Features Syndicate, Inc./Distr. Bulls
© 2025 Comicana Inc./Distr. by Hearst Holdings, Inc., King Features Syndicate, Inc./Bulls
© Egmont Bilder: Anastassiya og david_franklin - stock.adobe.com

TVILLINGBRØDRENE BLE LEGENDER I LONDONS UNDERVERDEN

STYRTE MED GLAM OG VOLD

Ronnie og Reggie Kray var Englands skrekk på 1950- og 60-tallet og styrte Londons underverden med brutal hånd. Utad fremsto de som dyrkere av det glamorøse liv, omgitt av verdensstjerner.

Tekst: **Tom Andersson**

Konfliktene ble gjerne løst med enkle midler; kniver eller never. Tvillingene Ronnie og Reggie Kray lærte seg tidlig at vold var løsningen på de fleste problemer i Londons arbeiderstrøk. De lærte seg også at forbrytelser lønner seg, og staket tidlig ut sin kriminelle løpebane i Londons East End.

Noen omtaler dem som gentlemanforbrytere i «Swingin' London». Legenden om Englands eneggede svar på Al Capone lever fremdeles. Andre ser dem som det de var: Råbarkede gangstere og mordere. Ronald og Reginald Kray var kanskje de meste voldelige tvillingene i Englands historie. Og uten tvil også de mest glamorøse.

Ut av fattigdommen

Tvillingene fikk en tøff velkomst til verden. I Londons fattige East End kom Reggie til verden først 24. oktober 1933, tvillingbroren Ronnie ti minutter senere. Den eldre broren Charlie var syv år da tvillingene ble født. Moren Violet hadde nok sitt svare strev med en ektemann som jobbet på brygga,

MAFIABRØDRE: Reggie (t.v.) og Ronnie Kray regjerte underverden i London på 50- og 60-tallet.

FOX PHOTOS/GETTY IMAGES

drakk og stadig havnet i slåsskamper – både med og uten boksehansker.

Ronnie skulle bli den brutale bøllen, kjent og fryktet for sitt mørke sinn. Reggie var den sjarmerende, og også den smarteste av tvillingbrødrene.

– Han kunne blitt en vellykket forretningsmann på egen hånd, mener dr. Ruth Penfold-Mounce ved York University, som har studert brødrenes historie.

Men Kray-tvillingene trivdes best som team. De investerte tidlig pengene de tjente som

NOBEL ART: To stolte amatørboxerne poserer med moren Violet. Reggie (t.v.) kunne blitt profesjonell bokser, men ble stoppet av sitt kriminelle rulleblad.

« Han kunne blitt en vellykket forretningsmann på egen hånd.

MØRKETS SINN: Ronnie (t.h.) var den brutale bølgen, med et mørke i sinnet som til slutt skulle ta overmakten i form av paranoid schizofreni. Reggie var den sjarmerende, og også den smarteste av dem.

løpegutter for Øst-Londons etablerte kriminelle i barer og nattklubber, og rykket stadig oppover i gangster-hierarkiet. Til slutt sto de alene igjen på toppen av Londons underverden.

Stålnever i silkehansker

Ronnie og Reggie var unge, de var vellykkede – de eide flere av Londons hotteste barer og nattklubber, og omga seg med verdensstjerner som Diana Dors og Judy Garland. Tvillingbrødrene gikk ulastelig kledd i svarte, skreddersydde dresser fra Saville Row, hvite skjorter og smale, svarte slips. Håret var glatt tilbakestrøket, hele deres kontrafei signaliserte suksess og fulltreff på tidsånden.

– De var som stålnever i silkehansker, mener Penfold-Mounce.

– Ronnie var besatt av Al Capone, og pleide imaget som gentlemangangster ned til minste detalj. Og Reggie fulgte opp.

Sladrespaltene skrev side opp og side ned om glamour-tvillingene, de hotteste klubbeierne på Londons blomstrende partyscene på 1960-tallet. På toppen av sin «karriere» var Kray-tvillingene datidens bad boy-kjendiser i Londons natteliv. Celebritetene flokket seg om dem – lyset fra blitslampene fikk diamanter og champagneglass til å glitre utenfor klubbene de eide.

Reggie giftet seg med skjønnheten Frances, eller Frankie som hun het i sladrespaltene. Like mye ble ikke skrevet om Frankie da hun forlot Reggie 14 dager etter bryllupet – og endte opp med å begå selvmord et par år senere, bare 23 år gammel.

En feit homse

Sladderpressen skrev heller ikke like mye om brødrenes vei mot toppen – og hvordan de kontrollerte sitt gangsterimperium.

Men bak fasaden av svarte, skreddersydde dresser, designer-solbriller og glamour lå et regime basert på utpressing, vold, bestikkelser, trusler – og drap.

WILLIAM LOVELACE/GETTY IMAGES

« De var som stålnever i silkehansker.

KJENDIS-MAGNETER: Ronnie Kray (nr 2 f.v.) og Reggie Kray (t.h.) omga seg med celebriteter i fleng, som her; tungvektsbokseren Henry Cooper.

GLAMOUR: Brødrene poserte gjerne med stjerner, som her med den amerikanske skuespilleren Judy Garland og hennes ektemann Mark Herron.

Ronnie Kray gikk senere i livet offentlig ut med sannheten om at han var biseksuell, men bekjennelsen kom først etter at han var satt bak lås og slå – og en omvendt kristen. På 1960-tallet var situasjonen en annen, og da George Cornell fra en rivaliserende bande slang med leppa og kalte Ronnie «en feit homse», reagerte Ronnie som man kunne forvente: Han gikk inn i The Blind Beggar Pub i Whitechapel Road, fant stamgjesten Cornell og skjøt ham med et automatvåpen.

Myten forteller at likvideringen ble akkompagnert av Walker Brothers-sangen med den meget passende tittelen «The Sun Ain't Gonna Shine Any More», fra jukeboksen i hjørnet. Solen skinte ikke lenger på George Cornell som ble offeret for det første, kjente drapet begått av en av Kray-brødrene.

Etter hvert skulle Kray-brødrene selv få erfare at gangsterhimmelen de hadde skapt, ikke lenger var like skyfri.

Året etter var det Reggies tur til å bli drapsmann, og det tilsynelatende på grunn av en ren bagatell: Tvillingene røk i krangel med Jack «The Hat» McVitie under et besøk, og Ronnie egget Reggie til å gå løs på ham med kniven. Reggie flerret opp offeret slik at leveren falt ut, og «The Hat» døde av skadene. Liket kvittet de seg angivelig med ved å plassere det i en bil, som deretter ble presset sammen til en liten kube på et bilopphuggeri.

The Metropolitan Police fikk ingenting ut av vitnene til Ronnies mord på George Cornell på The Blind Beggar Pub. Samtlige var tause som østers, livredde for represalier fra Londons mest brutale gangstere. I tillegg var ikke politiet direkte populære gjester på The Blind Beggar.

Den dag i dag kan du fremdeles gå inn på The Blind Beggar Pub i Whitechapel og høre Kray-brødrene omtalt som arbeiderklassehelter. East End var stedet de slo seg opp fra, og i East End holdes legenden om gentlemen-gangsterne fremdeles holdes i live.

Mer sympati enn politiet

Vitner skremt til taushet, lik som forsvant, korrupte tjenestemenn ... å etterforske Kray-brødrene var ingen enkel sak for Leonard ▶

EVERETT COLLECTION/GETTY IMAGES

KEYSTONE/GETTY IMAGES

«Nipper» Read fra Scotland Yard. Han ble satt til å lede etterforskningen av tvillingene med hjelp av et ti mann stort team. Men etterforskningen ledet etter hvert til at brødrene ble arrestert 9. mai 1968. Gjennombruddet kom etter at gangsteren Alan Cooper tilsto tre drapsforsøk bestilt av Ronnie og Reggie.

Med tvillingene i sikkerhet bak murene, begynte også andre vitner å komme frem med sine historier. Rettssaken mot Ronnie og Reggie Kray ble satt i Old Bailey og varte i 39 dager. Begge brødrene fikk livsvarig fengsel. Ronnie, broren med det mørke sinnet ble offisielt diagnostisert som paranoid schizofren og endte på et asyl, der han døde i 1995 etter

et kraftig hjerteinfarkt. Den brutale og sinnsforvirrede voldsmannen ble 61 år gammel.

Broren Reggie døde av kreft i 2000. Etter sigende skal Ronnie aldri ha gitt uttrykk for anger for alle sine ugjerninger.

Legenden

Gamle venner av Ronnie og Reggie hevder fremdeles at tvillingene var gode på bunnen. De la aldri hånd på kvinner, var høflige

LEGENDARISK ÅSTED:

Blind Beggar Pub i Whitechapel på Londons østkant ble åsted for et av de mer myteomspunne drap da gangsteren George Cornell ble skutt av Ronnie Kray.

BRYN COLTON/GETTY IMAGES

FARVEL: Ronnie Kray eskorteres til morens begravelse i 1982. Sammen med broren Reggie fikk han slippe ut av fengselet for å ta et siste farvel med Violet.

mot de eldre og plaget aldri barn. I tiden da de kontrollerte gatene i det østlige London forekom aldri voldtekter og overfall. Og viktigst av alt: De jobbet seg opp fra ytterste fattigdom, og viste dermed for alle andre at veier ut av elendigheten fantes.

Etterkrigstidens samhold var tuftet på klassetilhørighet, og gangstertvillingene var arbeiderklassens helter – i alle fall for mange av dem som befant seg på feil side av loven.

Berømte forbrytere blir gjerne berømte først etter at de er tatt.

DAVE HOGAN/GETTY IMAGES

DØDSLEIET: East End-gangster Reggie Kray døde i 2000 av kreft. Broren Ronnie døde fem år tidligere. Ingen av dem ga noen gang uttrykk for anger.

Ronnie og Reggie Kray ble legender mens de var som mest aktive: Og i bydelen Whitechapel, kanskje mest kjent for spøkelset Jack the Ripper, er Kray-tvillingene legender den dag i dag. Minnet om dem lever i Londons East End. Hvilken side av tvillingene som løftes frem, de hardbarkede gangstere og mordere, eller de engelske gentlemangangstere, kommer an på hvem man spør. Dagens organiserte kriminalitet i London preges av utenlandske grupperinger – russiske, østeuropeiske, tyrkiske, arabiske og kinesiske blant dem. Kray-brødrene hadde neppe overlevd lenge i Londons beinharde underverden anno 2025.

Så er det kanskje likevel forståelig at noen velger å ha et nostalgisk forhold til 1960-tallets verste gangstere i London. De var jo tross alt «local lads» ... □

PUB: The Blind Beggar Pub i Whitechapel Road finnes den dag i dag, og her holdes legenden om fattigguttene som nådde krimhimmelen, i live.

EWAN MUNRO/WIKIMEDIA COMMONS CC BY-SA 2.0

FIRE FAKTA OM KRAY-TVILLINGENE

Tvillingenes syv år eldre bror **Charlie** var også med i banden, men ble ikke fengslet og dømt før i 1997 – for kokainsmugling, i en alder av 70 år.

Reggie var i sin ungdom på vei til å bli profesjonell bokser, men ble stoppet av sitt kriminelle rulleblad.

«The cigarette punch»:

Reggie oppfant trikset med å tilby en sigarett, føre den mot munnen på offeret og slå en knallhard uppercut med voldsom effekt mens offeret har åpen kjeve.

Frank Sinatra skal ha benyttet Kray-brødrenes firma (som Reggie opererte fra fengselet) til leie av sikkerhetsvakter under et besøk i England i 1985.

Kilder: *British GQ*, *The Independent* og *The Telegraph*.

Stygge rykter

Den ene venninna ringte den andre.

– Hva er det jeg hører, sa hun rasende, – sprer du rykter om at kjæresten min har en vorte på tuppen av ... ja, du vet?!

– Nei, i all verden, sa den andre, – det har jeg aldri sagt. Jeg sa bare at det kjentes sånn ut!

Oppkjeftig

Aslak ble stoppet i fartskontroll.

Politimannen kremtet megetsigende og spurte: – Vet du hva fartsgrensa er her, egentlig?

– Nei, sa Aslak, – men hvis du virkelig vil vite det, så står det nok på de runde skiltene!

Hompetitten

– Veiene her i distriktet er helt utrolig hullete og fæle nå.

– Ja, kjæresten min har spiral, men da hun hadde kjørt på jobb i går, kom hun fram med tannregulering!

Ekte Gucci

Stian hadde fått seg en ung, blond kjæreste.

Nå seilte hun inn døra med ei veske som bar en umiskjennelig Gucci-logo.

– Men i all verden, stønnet han, – ikke fortell meg at du har gått hen og kjøpt ei ekte Gucci-veske?!

– Det har jeg, sa kjæresten, – for husk: Øyevippene, håret, puppene og leppene kan være falske, men skulderveska, den må være ekte!

OPPGULP

PANOLIS

PANOLIS

Karianne angret på at hun ba frisøren om å ta noen striper i håret

Mye til felles

Arne var 70 og gikk like godt hen og giftet seg med ei jente på 19.

Brudgommens forlover var en gammel kompis, og ved bryllupsmiddagen mannen han seg opp til et spørsmål.

– Jeg skjønner ikke helt dette, begynte han, – hva i all verden kan du i din alder ha til felles med ei jente på 19?

– Vi har da masse til felles, sa Arne, – som for eksempel at vi begge fikk noen nye tenner for sju år siden!

Farlig lytt

Bonden hadde ansatt en ny gårdsgutt, men siden det foregikk en ombygging på gården, måtte gårdsgutten midlertidig sove på en sofa i bondens stue.

Bonden hadde lyst på en hyggestund med kona den første kvelden gårdsgutten var i hus, men han bekymret seg litt for om det var lytt mellom soverommet og stua.

– Husket du å ta salen og bisselet av hes-ten? spurte han halvhøyt for å sjekke om gårdsgutten sov.

Da det ikke kom noe svar, satte bonden og kona i gang.

– Angående salen og bisselet, lød det plutselig fra stua, – så kanskje du trenger dem nå?

FLISESPIKKER?

© Øyvind Sagåsen

Feil ingrediens

– Har du noen gang prøvd naturmedisin for å få sterkere potens?

– Ja, du husker kanskje den perioden der folk skulle drikke askeavkok mot alt mulig? Jeg satte kjerringa i gang med å lage det til meg.

– Virket brygget, da?

– Nei, potensen ble faktisk enda dårligere. Men jeg fant forklaringen.

– Og hva var den?

– Kona var egentlig ikke så interessert i mer sex, så hun hadde laget avkok på hengebjørk!

Anonym alkoholiker

Roger hadde vært på fylla i ukevis.

Nå traff han en kompis på bar i Storgata.

– Vet du, sa Roger, – jeg har blitt en sånn anonym alkoholiker.

– Det er litt overraskende å høre, sa kompisen, – for du sitter jo faktisk her og drikker?

– Nei, sa Roger, – jeg mener det ikke slik, jeg mener bare at jeg har drukket så tett at jeg ikke lenger husker hva jeg heter ...

Ikke som andre lotto-millionærer

– Hvis jeg vinner i Lotto, så kommer ingen i min nærhet til å mangle penger igjen.

– Det er jo en vakker tanke.

– Ja, jeg vil flytte til et rikt nabolag på timen!

First Price Onlyfans

– Dyrtiden har rammet meg hardt, så nå vurderer jeg å begynne å selge nakenbilder av meg selv.

– Hva?

– Jepp, du hørte riktig: 500 for å få, men selve røverkjøpet er 1000 for å slippe å få!

Den aller deiligste dietten

– Jeg har funnet et triks når det gjelder dette med slankekurer og diett.

– Hva er så det?

– Jo, hvis du spiser ei hel kake uten å dele den opp, så har du teknisk sett bare tatt ett eneste stykke.

RuteTid

av Børge Lund © B. Lund/distr./strandcomics.no

Ukens engelske

- Don't fart in an Apple Store.
- Why?
- Because they don't have windows!

Kloke ord

- Min bestefar var en vis mann, jeg kommer aldri til å glemme de siste ordene hans til meg.
- Hva sa han?
- Han sa: «Ikke rist i stigen, din lille drittunge!»

Alderen tynger

- To kompisar satt og snakket sammen på puben.
- Hvis jeg mistet noe da jeg var yngre, sa den ene, - så bare bøyd jeg meg ned og plukket det opp. Nå har jeg kommet opp i en sånn alder, at hvis jeg mister noe, så ser jeg på det en stund mens jeg overveier om jeg i det hele tatt virkelig trenger det mer!

Uærlig finner

- Oscar hadde vært på Polet og handlet inn alt han mente trengtes til helga.
- Men så gikk det ikke bedre enn at han glemte igjen posen med godsakene i busskuret.
- Da bommertent ble oppdaget, ringte han straks til det lokale politikammeret for å høre om en ærlig sjel hadde levert posen der.
- Nei, sa betjenten, - noen polpose har vi ikke fått innlevert, men vi har innbrakt han som fant den ...

Tvilsom personlig vekst

- Han fyren jeg var på date med i helga, var skikkelig overfladisk.
- På hvilken måte?
- Vel, jeg oppdaget etter kort tid, at han var en sånn kar som så på en ereksjon som personlig vekst ...

DJEVELENS KJÆRTEGN

Muammar al-Gaddafi hadde et harem av kvinner som han brukte som sine private sexleketøy. Han hadde en forkjærlighet for jomfruer, og plukket ut dem han ville ha. Å takke nei, var ikke mulig. ►

UKJENT

SKJØNNHETER: Moammar al-Gaddafis livvakter var forbløffende vakre. Han plukket dem ut på bakgrunn av utseendet. Og misbrakte dem seksuelt.

ALAIN DENIZE/GAMMA-RAPHO/GETTY IMAGES

Tekst: **Øyvind Steen Jensen**

Tilbake på 1980-tallet var Libyas diktator Muammar al-Gaddafi en versting på den internasjonale politiske arena. Bunnen ble nådd da det viste seg at libyere sto bak terrorbomben i et Pan Am-fly over Lockerbie i Skottland i 1988.

I møte med voldsom internasjonal fordømmelse og tunge økonomiske sanksjoner, endret Gaddafi stil. Etter hvert skulle han i stedet bli oppfattet som en harmløs, fargerik fyr. Han omga seg alltid med unge og forbløffende vakre kvinnelige livvakter, der han spradet omkring i stram hvit uniform og solbriller fra Luis Vitton eller i flagrende beduin-gevanter. En gang dro han på offisielt besøk til Frankrike og slo opp beduinteltet sitt i hagen foran Elyséepalasset.

Folk lo godt av den eksentriske lederen fra Libya.

Men Muammar al-Gaddafi var ikke morsom.

Perverse gleder

Stadig nye sider av en forrykt personlighet er blitt avslørt etter

hans død. Hans fortryllende vakre livvakter var for eksempel overhodet ikke livvakter, men rene sexslaver, tvunget til å tilfredsstille en syk manns grenseoverskridende gleder: Han kidnappet dem og plasserte dem i kjellere under palassene sine. Der voldtok

GLANSBILDET: Slik ønsket Muammar Gaddafi å fremstå offentlig; med kona Safia og sønnene Aruuba, Khamis og Moatassem-Billah. Men den libyske diktatoren levde et heftig dobbeltliv med unge sexslaver.

ELSKOVSREDER: Den libyske statssjefen hadde hemmelige leiligheter under sine palasser der han levde ut sin perverterte seksualitet.

«Jeg er din far, jeg er din bror også og snart skal jeg bli din elsker.»

trålte alle steder der mennesker møttes – på markedene, i frisørsalongene, på skolene.

Gaddafi tok makten i Libya gjennom et kupp i 1969 og utviklet etter hvert en følelse av at han eide landet. Ettersom landet var hans, var innbyggerne det samme. Han begjærte ikke bare unge jomfruer. Han ville også ha konene og døtrene til sine politiske motstandere. Og konene til andre innflytelsesrike personer, for eksempel statsledere fra andre afrikanske land. Han lokket dem med kostbare gaver, som smykker og leiligheter.

Traumatisert kvinne

Alt dette blir beskrevet i en forbløffende bok av den franske journalisten Annick Cojean, seniorreporter i den velrenommerte avisen Le Monde.

Journalisten ble sendt for å dekke den libyske revolusjonen som endte med Gaddafis fall og død i 2011, men ble værende en ekstra dag og møtte en ung og traumatisert kvinne ved navn Soraya, en gang en vakker ungjente av den typen Gaddafi ikke kunne motstå. Soraya vokste opp i Gaddafis hjemby Sirte, der moren drev en fasjonabel frisørsalong med flere av Gaddafis kvinner i kundeporteføljen.

Ettersom faren var tunisier, var Soraya et mobbeoffer blant klassevenninnene. Desto større var gleden da hun ble plukket ut til å overlevere en blomsterbukett til diktatoren da han skulle besøke skolen. Gleden skulle snu seg til et mareritt.

Da hun full av glede og forventning gikk frem til diktatoren, klappet han henne på hodet. Det var en såkalt magisk berøring, og et signal til livvakterne om at «jeg vil ha henne». Berøringen betød slutten på Sorayas utdanning og drømmer om å bli tannlege. Tre av Gaddafis kvinner kom for å hente henne dagen etter mens hun hjalp moren i salongen.

Soraya ble brakt i bil til en kjeller under et av Gaddafis palasser. Der ble leggene barbert og skoleuniformen byttet ut med sexy undertøy. Så ble hun brakt inn på et rom. Der lå Gaddafi naken i sengen. Soraya var skrekkslagen, men han grep henne og sa: «Ikke vær redd. Jeg er din far, jeg er din bror også og snart skal jeg bli din»

han dem, slo dem og urinerte på dem.

Gaddafi likte å fremstå som halvgal på den internasjonale storpolitiske arena, men han var ikke halvgal. Han var uten grenser. På en ekstremt ubehagelig måte.

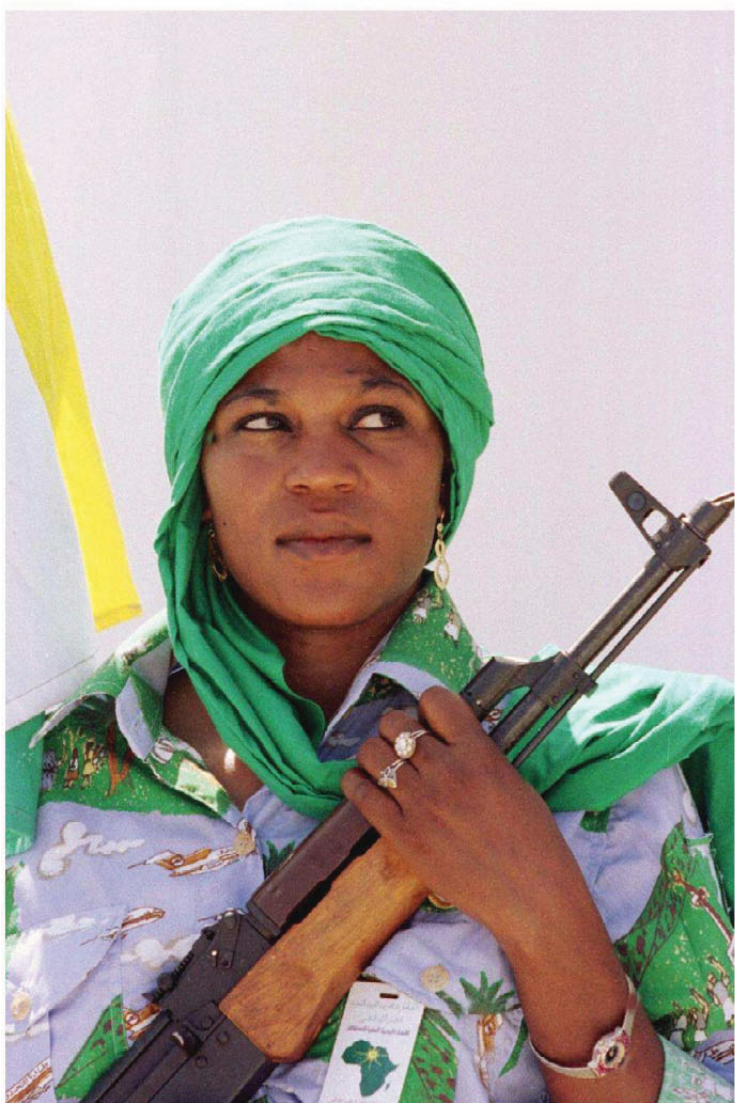
Mannen som ønsket å bli kalt «Konge over Arabias konger» hadde en umettelig hunger etter

kvinner. Diktatoren hadde et rødt håndkle ved siden av sengen som han kunne tørke bort blod med. Han foretrakk nemlig jomfruer. Blodet brukte han i outrerte ritualer. Han trengte i gjennomsnitt fire jomfruer om dagen og mengder av Viagra og kokain for å fremme prestasjonsevnen. For å holde tilgangen til lammekjøtt oppe, hadde han speidere ute. De

LIVVAKTER: Når Muammar Gaddafi reiste utenlands, som her til Roma i Italia i 2010, var han alltid ledsaget av uniformerte kvinner som offisielt var hans livvakter. Kvinnenes historier ble først kjent etter at diktatoren ble drept.

ERNESTO S. RUSCIO/GETTY IMAGES

GEORGES MERILLON/GAMMA-RAPHO/GETTY IMAGES

BEFALSSKOLE: Muammar Gaddafi etablerte en egen befalsskole for kvinnelige soldater som offisielt skulle inngå i hans livsvaktstyrke. Men på skolen var det Gaddafi som befalte.

elsker. Jeg skal være alt det for deg. Fordi du skal bli her med meg for alltid.»

Fem år i kjelleren

Fra da av ble hun regelmessig voldtatt av Gaddafi. Han tvang henne til å røyke og drikke whisky. En gang besvimte hun etter å ha sniffet kokain. Til stadighet dukket sår og blåmerker opp på kroppen hennes. Før hun skulle ha sex, ble hun tatt med til «laboratoriet» for blodtesting av de ukrainske sykepleierskene Galina,

Elena og Claudia i sine blå og hvite uniformer. I mellomtiden måtte hun se på porno, slik at hun kunne betjene ham bedre i sengen. Noen ganger ble Soraya tvunget til å se på at kvinner og menn ble voldtatt av Gaddafi. Han var altetende på det seksuelle området, og tok like gjerne menn som kvinner.

Soraya ble holdt i fangenskap i fem år i kjelleren til Gaddafis palass i Bab al-Azizia nær Tripoli. Hun var én av vel 30 jenter som bare gikk under navnet Gaddafis

døtre. Han kalte dem «tøyter» eller «horer», mens de kalte ham pappa Muammar.

Fra sine orkesterplasser så sex-slavene statsledere på besøk komme og gå. Én av dem var den britiske statsministeren Tony Blair.

– Hei jenter, sa han vennlig. Holdningen hans virket oppsiktsvekkende likegyldig. Den franske journalisten Annick Cojean hadde vanskelig for å tro annet enn at Blairs etterretningskilder hans hadde informert ham om hvem disse kvinnene var og hvordan de hadde det.

Kvinnefrigjøreren

Gaddafi beskrev seg selv som en kvinnefrigjører. Han etablerte blant annet et militærakademi for kvinner. Men det var også bare et skalkeskjul for det som var hans egentlige anliggende: Å skaffe seg en ubegrenset tilgang på kvinner.

Et av de mest sjokkerende trekkene ved historien i boken til den franske journalisten er fraværet av solidaritet mellom kvinnene som ble holdt som sexslaver. De var så undertrykte at de ofte frivillig sørget for å få hverandre i vanskeligheter. Som da en kvinne rådet Soraya til å gå kledd i svart, nettopp fordi hun visste at diktatoren avskydde denne fargen. Haremet ble dessuten kontrollert av en kvinne; den middelaldrende Mabrouka, kalt «Mor Madame», som shoppet kvinner på vegne av obersten.

«Mor Madame» hadde ubegrensede midler til disposisjon. Når Gaddafi var lei en sexslave, ble hun giftet bort til en av vak-

tene hans. Enhver som forsøkte å rømme, ble forfulgt og brakt tilbake. Dette rammet også Soraya, som ved farens hjelp greide å flykte til Paris, men som valgte å vende tilbake til haremet etter trusler mot familien.

LABORATORIET: Før Soraya skulle ha sex med Gaddafi, ble hun grundig undersøkt av tre sykepleiere fra Ukraina.

BBC

« Han foretrakk nemlig jomfruer. Blodet brukte han i outrerte ritualer.

LAURENT VITEUR/GETTY IMAGES

AVSLØRTE: Den franske stjernejournalisten Annick Cojean møtte tilfeldigvis en kvinne som hadde inngått i Gaddafis harem. Etter en møysommelig jobb overfor en lang rekke kilder, kunne hun fortelle sannheten om diktatorens omfattende sexmisbruk av unge kvinner.

for ekteskap er ulovlig, risikerte de straffeforfølgelse om de åpent snakket ut om det de hadde opplevd.

Men Cojean tok tiden til hjelp og ga seg ikke. Sakte, men sikkert fikk hun folk i tale. En av kvinnene fra haret dukket opp på hotellet der journalistene befant seg etter revolusjonen, og forklarte at hun var blitt voldtatt av Gaddafi. Cojean greide også å få kontakt med noen av oberstens tidligere sikkerhetsvakter som satt i fengsel. De bekreftet historiene. Og hun fikk bli med til et av de utvalgte elskovsredene som var plassert under universitetet i Tripoli, av alle steder. Rektoren selv viste henne rundt.

Etter hvert fikk Annick Cojean kontakt med flere av kvinnene fra haret, som etter revolusjonen var tvunget ut i prostitusjon. De var villige til å fortelle sine historier. Hun snakket også med en sjåfør som hadde brakt de ulykkelige jentene rundt til de forskjellige elskovsredene. Til slutt fikk hun snakke med Gaddafis tidligere sikkerhetssjef.

Alle bekreftet Sorayas historie. I den senere tid er det blitt publisert en rekke bilder som viser den avdøde diktatorens hemmelige skrekkabinetter.

VARM VELKOMST: Når haret til Muammar Gaddafi ikke var opptatt med livvakt-tjenester og sex-tjenester kunne de stille opp som velkomst-komité ved statsbesøk som da delegatene i Organisasjonen for Afrikansk Enhet kom til Tripoli i 1999.

Fortellingen om Soraya fremstår så grotesk at det er lett å tvile på sannhetsgehalten. Hvordan kunne Gaddafi terrorisere sitt eget land og spille en rolle som internasjonal versting når han var så travelt opptatt med å voldta kvinner?

Grundig dokumentert

Enhver tvil om Sorayas beskrivelse blekner når man leser den andre delen av boka, der forfatteren beskriver sitt eget arbeid og sin egen etterforskning.

Dokumentasjonen er overveldende, selv om den ikke var enkel å bringe til veie. Cojean møtte en

mur av taushet. Ingen ville snakke om at de i 42 år hadde hatt en diktator som gjorde alt som i henhold til landets politiske og religiøse lover er strengt forbudt – narkotika, alkohol og fri

sex.

Kvinnene i Gaddafis harem ble fordømt og utstøtt etter revolusjonen. Ikke nok med at de var horer, de var til alt overmål Gaddafis horer. I et land der sex uten-

PAUL CONROY/REX/NTB

BRUTALT ENDELIKT: Styrtingen og likvideringen av Muammar Gaddafi i oktober 2011 ble slutten på skrekkegimet for hans harem og starten på opprullingen av diktatorens hemmelige liv.

Ved Mats Schjølberg, Ushagen

NYTT FRA NETT

➤ **DET ER FORSKJELL PÅ MENN OG KVINNER.**

Omasilachi Amanda Ifeoluwa Chin...
@amandachinda_

If a woman sleeps with 10 men
she's a s...t, but if a man does it...
He's ??

Four-eyed Edo boy™
@Alex_Houseof308

Gay, he's gay.

ADULRING WITH A SIDE OF MEMES/FACEBOOK

Miljøvennlig

Ved å kutte ut alle mellomledd, som melkemaske, kartonger og glass, håper MDG å redusere karbonavtrykket vårt.

VERDENSNYHET!

e VITARA

PRIS OG AVGIFTSVINNER
FIREHJULSTREKK 2025

**KJØP FØR
AVGIFTSØKNING**

Elektrisk SUV med firehjulstrekk Som skapt for norske forhold

Avansert ALLGRIP-e 4x4 inkl. i prisen

Fire kjøremodus inkl. Trail-mode

412km WLTP rekkevidde

Suzuki Connect App

40/20/40 Justerbart baksete

Opptil over 500 l bagasjerom

Høy bakkeklaring

Les mer på suzuki.no

Leasing

1.995,-* pr mnd

Introduksjonspris

e VITARA ALLGRIP-e 4X4 fra kun 334.500,-

SNOWTRAIL-UTSTYRSPAKKE INKLUDERT I PRISEN

19 tommer mørke aluminiumsfelger • 10-veis elektrisk justerbart fører sete • Ambient stemningsbelysning • Adaptive fjern- og hovedlys
Ikonisk 3-point led matrix • Trådløs mobillading • Stemmestyring • INFINITY by Harman lydsystem med subwoofer • Oppvarmet ratt &
frontrute • 10.25-tommers skjerm & 10.1-tommers senter skjerm • Apple Carplay og Android Auto • 360 graders kamera

*Suzuki e VITARA Allgrip-e 4x4 Basecamp 1.995,- pr. mnd. inkl. mva. Egenkapital kr 100.000,-. Etableringsgebyr 5.225,-. Rente 6,49%. Effektiv rente 6,7%. o/10 år. Totalt kr. 177.741,-. Frakt, klargjøring, metallisk lakk og vinterhjul kommer i tillegg.

Sjøbjørn i sitt rette element

Det norske verftet har levert første utgave av de nye hurtiggående patruljebåtene til Kystvakten.

Tekst: **Martin Jansen**

DEN NYE PATRULJEBÅTEN

stasjoneres om bord på kystvaktskipet KV «Njord», og er den første av i alt fem som skal leveres til kystvaktskipene i Nornen-klassen. Det dreier seg om Sjøbjørn 38, hurtiggående patruljebåter, såkalt HPB-er (High Speed Patrol Boat). Fremdriften besørjes av en dieseldrevet vannjet, toppfarten ligger mellom 40 og 50 knop. Det er Ålesund-bedriften Maritime Partner som bygger 11,5 meter lange Sjøbjørn 38, i samarbeid med Forsvarsmateriell. Maritime Partner er hverken ukjent med

Sjøforsvaret eller «Sjøbjørn»-signaturen. 38-modellen bygger videre på egenskapene til de mindre Sjøbjørn 23 og Sjøbjørn 25, som finnes om bord på mange av skipene til Sjøforsvaret. De nye patruljebåtene erstatter dagens MST 1050 HPB, som ble levert av britiske Marine Specialised Technology Group da skipene i Nornen-klassen ble satt i drift i perioden 2005–2007. Ifølge Framtidige anskaffelser til forsvarssektoren (FAF) fra 2019 har de britiske HPB-ene nådd teknisk levealder og må erstattes for å opprettholde Nornen-klassens operative kapasitet. □

TENDER: Sjøbjørn 38 på plass om bord i KV «Njord».

NORSKBYGD: Første utgave av norskbygde Sjøbjørn 38 er overleverte til Sjøforsvaret og Kystvakten.

ALUMINIUM: Sjøbjørn 38 er bygget i aluminium, ikke glassfiber som forgjengeren.

Nissan Leaf

Har mye å bevise

En helt ny Nissan Leaf står klar på startstreken. Den skiller seg fullstendig fra sine forgjengere og møter langt tøffere konkurranse.

Tekst og foto: **Terje Bjørnsen**

Det er lett å bli elbilnøstalgisk når jeg setter meg inn i den helt nye Nissan Leaf. Da vi kjørte vår første test av Nissan Leaf i september 2011, var elbillandskapet et ganske annet enn det vi ser i dag. Til da hadde Buddy og Think dominert i kollektivfeltet, og Mitsubishi nettopp lansert minibilen i-MiEV. VW e-Golf var fortsatt tre år unna, og Nissan Leaf både domi-

nerte og definerte markedet for folkelige elbiler i disse første årene.

Vinteren 2014 var ladestrukturen såpass utviklet at jeg tok sjansen på en skihelg på fjellet i Nissan Leaf med 24 kWh-batteri. For 11 år siden var de gamle 50 kW CHAdeMO-laderne mest utbredt, og med en praktisk rekkevidde på rundt ni mil, ble de få ladestasjonene med enkeltlader flittig brukt. Tur-retur Kvitfjell ble det seks ladestopp på til sammen tre

timer. Eller omtrent 50 prosent av kjøretiden.

I 2016 ble førsteversjonen av Leaf utstyrt med 30 kWh batteri, og da andre generasjon dukket opp i 2018 økte det til 40 kWh. I 2019 lanserte Nissan en Leaf-versjon med batteri på 62 kWh og ble den første utgaven med reell langturkapasitet.

Ny tider, helt ny bil

«The times they are a-changing», skrev Bob Dylan, og hadde alt

FASONG: Nissan Leaf har tatt steget fra kompaktbil til SUV-aktig crossover. I prosessen har den fått en mer aerodynamisk form. Vi har prøvekjørt på danske veier.

annet enn elbilteknologi i tankene. Vi tillater oss likevel å sitere den amerikanske sangeren når det kommer til tredje generasjon Leaf. For her er bare navnet igjen fra tidligere, og uten å ville fornærme de mange Leaf-eierne i Norge, kan vi legge til et ►

2014: Vi dristet oss på 500 km skihelg på fjellet i første generasjon Leaf med 24 kWh batteri. Det ble seks hurtigladinger og lengste strekk på 90 km. Statoil-stasjon med flere bensinpumper enn ladere gir nostalgifølelse.

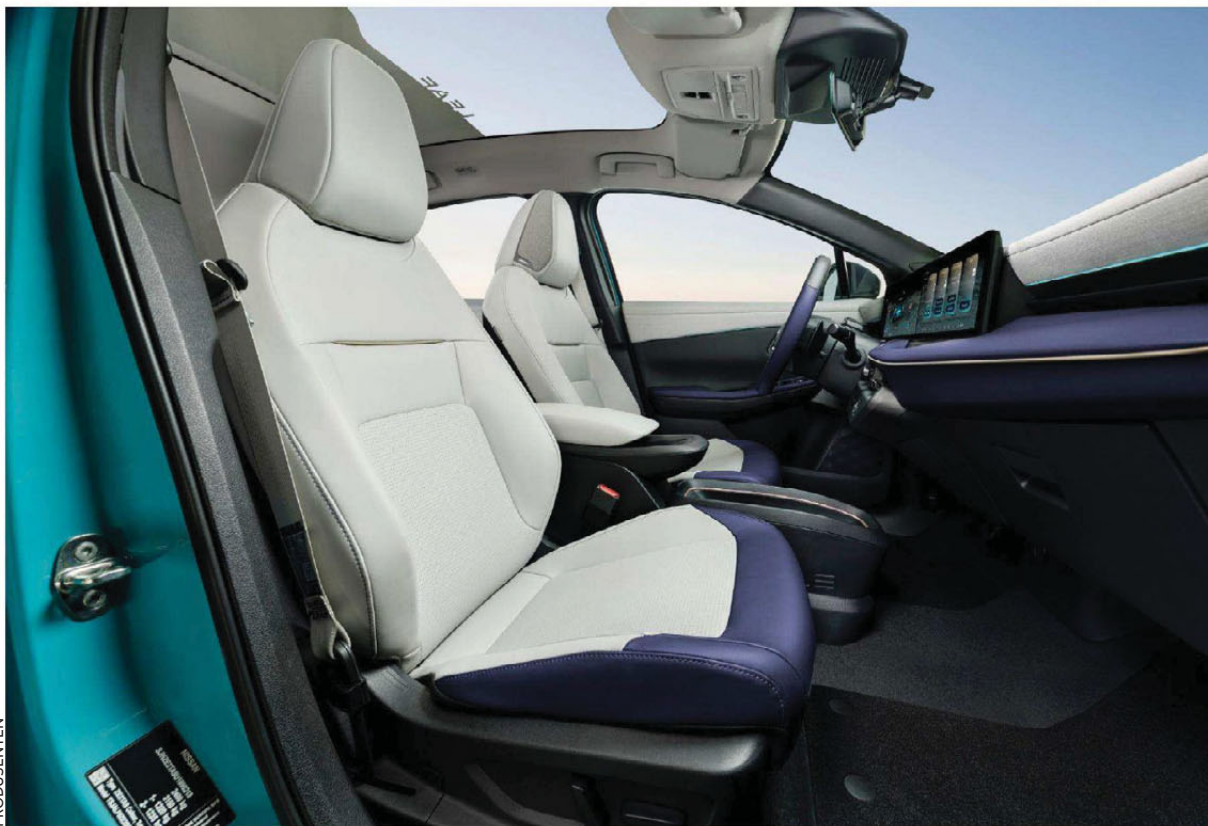

2018: Andre generasjon Leaf i duell mot erkerival e-Golf. Endelig beseiret vi Hardangervidda i vinterprakt med rimelige elbiler.

PRODUSENTEN

PRODUSENTEN

KVALITET: Den nye Leaf er mer forseggjort innvendig enn sine to forgjengere. To separate skjermer med god oversikt og betjening.

«heldigvis». For på tross av Leafs banebrytende innsats for elbilutbredelsen i Norge – med sin enkle teknikk var den aldri en spesielt god bil.

Allerede konsept- og utseendemessig ser vi et tydelig skille mellom de to foregående Leaf-modellene og tredje generasjon av modellen. Her er det ikke lenger en ren kompaktbil vi snakker om, men en langt mer tidsriktig crossoverstil med lett SUV-preg. I bunn ligger «AmpR Medium»-plattformen, som nye Leaf deler med Nissan Ariya og

FAVORITT: Alle nye biler har varsel- og hjelpesystemer, men ofte virker de svært inngripende i kjøringen. I Leaf kan du lagre hvilke du vil slå av, gjøre det raskt via en favorittknapp på rattet og bekrefte i skjermen.

Renault-modellene Megane og Scenic. Med tidligere tester av disse i bakhodet, er ikke det noe dårlig utgangspunkt.

Nye Leaf kommer i to hovedvarianter; Standard og Extended Range. Standardutgaven har et batteri med 52 kWh kapasitet og en rekkevidde etter WLTP-normen på 445 km. Elmotoren leverer 130 kW/177 hk og et dreiemoment på 345 nm. Ifølge Nissan gir det akselerasjon fra 0–100 km/t på 8,6 sekunder. Hurtigladingen er oppgitt til maksimalt 105 kW, og det skal ta rundt

30 minutter å lade bilen fra 10–80 prosent.

Det er ikke bare batterikapasiteten på 75 kWh som øker i Extended Range-versjonen, det gjør også WLTP-rekkevidden på 622 km. I tillegg er også motoren kraftigere, med effekt på 160 kW/218 hk. Da går 0–100 km/t-spurten unna på 7,6 sekunder, mens maksimal hurtiglading er oppgitt til 150 kW. Siden det er mer batteri å lade, skal 10–80 prosent ta omtrent de samme 30 minuttene som med standardbatteriet.

OVERSIKT: Foran er det god plass for to og føreren har fin oversikt. Bilen virker lettkjørt, og vi liker muligheten for raskt å endre regenereringen med hendler på rattet.

Reddet av Google og gode spill

Med disse faktaene i bakhodet kjører jeg ut i Københavns morgentrafikk med en godt utstyrt 75 kWh-utgave. Her er det typisk dansk høstvær; regnbyger og en sørlig frisk bris det ikke finnes særlig ly for når kongens by forsvinner i bakspeilet. Rette, flate landeieier på Nord-Sjælland står nemlig på kjøreprogrammet for resten av dagen. Dermed er ikke testtruten spesielt representativ for det norske Leaf-kunder vil oppleve, men noen hovedinntrykk er det likevel mulig å trekke ut av turen.

I løpet av de første 10 minuttene rekker jeg å bli glad i to ting: I motsetning til lommekjente dansker er jeg avhengig av navigasjonen for å finne veien ut av København, og der kommer en svært god Google-basert veiledning inn som reddende engel. Likevel må jeg gjøre noen multi-filskift i siste liten, så store spill og god oversikt fra førerplass hindrer et par nesten-sammenstøt med våre naboer i sør.

PRODUSENTEN

Siden det ikke er noen kjøremessige utfordringer å bryne seg på, blir det god tid til å studere andre ting. De to 14,3-tommers skjermene – en foran føreren og en midtplassert – ligger tett og fremstår som en helhet. De kombinerer et forståelig menysystem med rikelige tilpasningsmuligheter. Vår modell har også et fint head up-display.

En knapp fra himmelen

Leaf har beholdt tradisjonell betjening med knapper på rattet og

hendler på rattstammen. Min absolutte favoritt er en knapp på rattet du kan konfigurere til raskt å slå av varslinger du ikke ønsker. Dermed er det slutt på fomling gjennom diverse menyer før hver kjøretur.

Seter og sittestilling holder grei standard, med et mulig unntak for noe svak langturstøtte under lårene, men turen er litt kort for en endelig konklusjon. Interiøret holder tilsynelatende bra kvalitet for en bil i denne klassen, og styringen virker fast

GLASSTAK: Nissan er stolte av sitt varmedempende glasstak, der du kan matte ut glasset i ni deler. Det erstatter et tradisjonelt gardin.

med bedre tilbakemelding enn jeg er vant med fra mange nye elbiler.

Til jul ønsker jeg meg flere norske veier med fin, jevn dansk asfalt. Ulempen er selvsagt at det er lite for Leaf å bryne seg på når det kommer til fjæringsoppsett og støydemping. Den gjør seg i alle fall ikke bort; virker relativt

fast satt opp, men tilsynelatende smidig når det dukker opp et kumlokk eller en fartshump.

Jeg bytter ut førerplassen med baksetet, og med mine 1,85 meter plassert bak egen forsetejustering, er det akkurat tilstrekkelig med benplass. Vår modell er utstyrt med et smart glasstak som mattes ut i ni seksjoner hvis du vil ha mindre lys og varme gjennom taket.

FULLVERDIG: Holder de to batteriversjonene det spesifikasjonene lover, bør ikke elbilegenskapene være til bekymring. Og baklysene – de skal altså minne om den klassiske sportsbilen Nissan 300 ZX. Men er nok det mest sportslige trekket ved Leaf.

VELLYKKET: Vi synes Leaf har blitt en snerten og ganske elegant crossover. Formatet gir mer følelse av kompakt- enn familiebil innvendig.

Muligens bidrar det og karosseriformen til lett kontakt mellom hode og tak, mens bredden som forventet er for to og ikke tre personer. Bagasjerommet følger opp med akseptable 437 liter, men i likhet med sine forgjengere er ikke Leaf ment for en plasskrevende familie.

Tøff konkurranse

Med temperatur på drøyt 10 grader ligger forbruket på 1,55 kWh/mil og rekkevidden rundt 500 km på testruten. Ikke bedre enn det bør være, lette kjøreforhold tatt i

betraktning. Kanskje vil den lave luftmotstandskoeffisienten på 0,25 gi bedre resultater på lande- og motorvei. Med vår snittfart på 44 km/t gjennom småbyer og hopetall av 40–60 km/t-soner, har den i alle fall ingenting å bidra med.

Det er omtrent så langt vi kan trekke konklusjoner rundt Leaf etter denne lanseringsprøvekjøringen. Bilen virker som en lettkjørt, tidsriktig og likandes elbil. Ikke ulikt mange andre konkurrenter.

Foreløpig har importøren antyd det startpriser på 360 000 kroner for standardutgaven og 400 000 kroner for versjonen med 75 kWh-batteri.

Uansett moms eller ikke på

TEKNISKE DATA

	Nissan Leaf 52 kWh	Nissan Leaf 75 kWh
	Elektrisk, forhjulsdrift	Elektrisk, forhjulsdrift
Motor:		
Effekt, kW/hk:	130/177	160/218
Dreiemoment, Nm:	345	355
Egenvekt, kg:	1789	1937
Lengde/bredde/høyde, cm:	435/181/155	435/181/155
Akselavstand, cm:	269	269
Bagasjerom, liter:	437–1052	437–1052
Tilhengervekt, kg:	975	975
Standard dekkdimensjon:	195/60-18	215/55-18
Batterikapasitet, kWh:	52	75
Maks hurtiglading, kW:	105	150
Ladetid 10-80%, min:	30	30
Rekkevidde, WLTP km:	445	622
Forbruk, WLTP, kWh/mil:	1,38	1,38
0-100 km/t, fabrikk, sek:	8,6	7,6
Toppfart, km/t:	160	160
Pris fra, kr:	360 000	400 000

elbiler i denne prisklassen, blir Leaf sannsynligvis ikke blant de rimeligste. Hvordan den står seg mot nye og etablerte konkuren-

ter får vi komme tilbake til i en norsk test når bilene dukker opp vinteren 2026. □

RULLER UT: Ved midnatt, natt til den tredje torsdagen i november, lanseres den ferske vinen beaujolais nouveau.

94

treff på
beaujolais hos
Vinmonopolet

Den nye vinen

Den tredje torsdagen i november er det Beaujolais-slipp på polet – men aller best er det å oppleve det der den lages.

HVERT ÅR PÅ SAMME DAG går startskuddet for et av vinverdenens mest fargerike ritualer: lanseringen av Beaujolais Nouveau. Denne ferske, fruktige rødvinen – laget på den blå druen gamay – tappes bare noen uker etter innhøstingen i det bølgende landskapet nord for Lyon.

Tradisjonen startet som en lokal feiring blant vin-

bøndene som ville smake på årets vin før jul. Men på 1950-tallet så noen smarte kjøpmenn potensialet, og med slagordet «Le Beaujolais Nouveau est arrivé!» ble det et globalt fenomen. I dag poppes flaskene samtidig over hele verden – fra Paris til Tokyo – i en kollektiv feiring av et nytt vinår, tredje torsdag i november.

I Norge legges opptil femti ulike viner ut for salg, og mange entusiaster strømmer til Vinmonopolet for å sikre seg sine favoritter. Aviser og nettstedet byr på omfattende vintester, og flere restauranter og vinbarer markerer lanseringsdagen med franske menyer og feststemning.

I Beaujolais forvandles landsbyene til et stort karneval med musikk, fakler og folkefest. Overalt åpnes årets vin, og produsentene konkurrerer om å lage den friskeste og mest fruktige varianten. Feiringen strekker seg over flere dager – og inneholder et vinmaraton gjennom vinmarkene på lørdagen.

IDYLL: En av mange landsbyer i Beaujolais-regionen, Chatillon d'Azergues.

LAURENT CIPRIAN/INTB

Mer beaujolais

Det er i hovedsak to av Beaujolais' underregioner som lager nouveau, mens de ti øvrige kalles cru – og regnes som områdets beste viner. Her får druene vokse lenger, og vinene får mer dybde, struktur og lagringspotensial.

Cru-Beaujolais lages fortsatt på den samme druen, gamay, men minner mer om burgundere enn den ferske og fruktige nouveau-stilen. De mest kjente områdene er Morgon, Moulin-à-Vent og Fleurie.

Omtrent en fjerdedel av vinene fra området er såkalte beaujolais nouveau.

LAURENT CIPRIANI/NTB

Himkok på topplista

Under årets utdeling av The World's 50 Best Bars i Hongkong fikk Oslo-baren Himkok (bildet) en sterk 14. plass, med bykollega Svanen på 32. plass.

Listen utarbeides av et internasjonalt akademi med flere hundre bartender, skribenter og bransjefolk. De stemmer anonymt på sine favorittbarer, og det må være steder de faktisk har besøkt de siste 18 månedene. Det finnes ingen fast sjekkliste, kriteriene handler om helhetsopplevelsen: drikken, service, atmosfære og følelsen av noe genuint og unikt.

Årets topp-plassering gikk til Bar Leone i Hong Kong, og det er første gang en bar i Asia tar førsteplassen i denne globale kåringen. Bar Leone åpnet i juni 2023, og barens grunnlegger Lorenzo Antinori beskriver konseptet som italiensk-inspirert «cocktail popolari» — altså cocktails for folket.

VIST OSLO

HANNAH JUDAH/VISIT WEST

Kunstbyen Bristol

Lonely Planet har kåret Bristol til en av verdens 50 beste reisemål i 2026, som eneste engelske by. Byen, fødestedet til den gåtefulle gatekunstneren Banksy, hylles for sin levende kunsts scene og blir berømmet for at «ingen annen britisk by bruker sitt urbane landskap som lerret på samme måte».

Bristols murer og broer er dekorert med fargerike, politiske og humoristiske motiver av både Banksy og et hundretalls andre kunstnere. Her kan besøkende bli med på guidede «Street Art Tours» med graffiti-legenden John Nation, eller utforske byen i eget tempo via digitale «Banksy walks». Banksy-fans kan dessuten se originalverk på Bristol Museum og M Shed.

Isfiske og nordlys

Mellom fjord og fjell i Gildeskål, Meløy og Beiarn i Nordland ligger Láhko nasjonalpark – et av landets mest særpregede naturområder. Her har vann og is gjennom tusenvis av år skapt et landskap med grotter, underjordiske elver og karakteristiske kalkfjell. Området byr på stillhet, vill natur og store kontraster mellom hav, fjord og høyfjell.

Fra Gildeskål i sør er det kort vei inn til den østlige delen av parken, der fjellvannene ligger tett og storørreten skjuler seg under isen. Midt i dette landskapet finner du Fiskvasshytta – en enkel, men trivelig utleiehytte ved et stille fjellvann omgitt av snøkleddet tinder. Her er det gode muligheter for både isfiske og nordlys, med vinterfjellet på sitt stilleste og kaldeste, helt uten forstyrrelser.

CHRISTER ROGNERUD/VILLMARKSLIV

Jakten på julestemningen

Når desembermørket senker seg, finner du lys og julestemning både i landets største byer og rundt omkring i små tettsteder. Her er et lite utvalg – og husk å se etter et marked nær deg.

STEMNINGSFULL:

Gatelys og julelenker skaper god stemning i mørketida i Tromsø.

Tekst: **Torild Moland**

Tromsø

I Tromsø er ambisjonene å bli kjent som hele Norges juleby. Forutsetningene er gode: Med snøkleddede tinder i alle himmelretninger er omgivelsene som skapt for julemagi her ved fjorden, og om nordlyset lyser opp vintermørket, er det sannelig magisk. Men byen pyntes også ekstra til jul med lys og dekorasjon, og restauranter og kafeer gjør sitt ytterste for å servere smaken av høytiden på sin egen måte. Det blir dessuten flere markeder i sentrumsgatene. Du kan dra på reinsdyrsafari og selvfølgelig – oppleve det magiske nordlyset.

Mer info: Julebyen Tromsø åpner gjerne i midten av november og holder koken frem til jul. julebyentromso.no

Henningsvær

Fra 1. november forvandles det idylliske fiskevær i Lofoten til et ekte førjulseventyr med nordlys, vinterbading, varm drikke, konserter, gode måltider og ekte høytidsfornemmelse mellom fjord og fjell. Trevarefabrikken byr på julekaraoke, Henningsvær Vertshus & Kafe Knusarn invite-

rer til kakepynting, og Joker Henningsvær har adventskalender.

Mer info: 1. november–21. desember. facebook.com/forjulseventyret

Røros

Nå blir det igjen julestemning på vintervakre Røros, fire dager til ende i starten av desember. Det blir handel i sentrum, hest og sle-deturer, utleie av spark og god julestemning med fyr i bålpanne i den gamle gruvebyen. Og den historiske trehusbebyggelsen fremstår nærmest som skreddersydd for anledningen.

Markedet har åpnet 4.–7. desember, men om du ikke har anledning til å besøke Røros i denne perioden, er det garanti for julestemning også videre utover i måneden.

Mer info: Julemarkedet åpnet 4.–7. desember, julestemning hele måneden. julemarkedroros.no

Hadeland Glassverk

Hadeland Glassverk lokker med både shopping, førjulskos, tradisjonsrik underholdning med teater og konserter, og ikke minst gode matopplevelser i glassverkslandsbyen. Hver helg frem mot jul kommer julenissen og søte nissebarn innom, og da er det muligheter for å levere ønskeliste i nissens postkasse. Det blir dessuten anledning til å lage ekstra spesiell pynt. Å blåse sin ▶

TROMSØ: Julehygge ved Raketten Bar & Pølse i Tromsø.

PRIVAT

MASSE MORO: Det blir ekstra god stemning på Hadeland Glassverk når nissene kommer innom.

ARNE OVE ØSTEBRØT

SMÅTT OG GODT: En studietur til Tysklands småbyer i juletiden var spiren som skapte Julebyen Egersund.

egen julekule i Glasshytta er unikt og spennende. Kanskje dette blir årets beste julegave? I tillegg er det kanefart til lyden av dombjeller hver lørdag og søndag gjennom den rødmalte og julepyntede glassverkslandsbyen. Kombinert med innendørs skøytebane i Galleri 2 er Hadeland til et godt valg for den som jakter på julestemningen i år.

Mer info: Åpent hver dag til 23. desember. hadeland.com

Egersund

Mer enn 20 år etter at Egersund først utnevnte seg selv til Julebyen, er det fortsatt ekstra god stemning i trehusbebyggelsen på

Sørlandet i tiden før julaften. Her er det ekte lokal sjarm og småbyens hygge som gjelder de to helgene arrangementet går av stabelen med konserter, handelsboder og selvsagt besøk av nissen.

Mer info: Åpent 4.-7. desember og 11.-14. desember. Julebyen.no

Prøysenhuset

Prøysenhuset nord for Hamar pyntes til jul og byr på både forestillinger og juleverksted med god, gammel sjarm. Her er det gamle tradisjoner som holdes ved like, og i år arrangeres Prøysenhusets signaturforestilling «Snekker Andersen og Julenis-

sen» i et utendørsamfi med takoverbygg. I tillegg spilles «Den vesle bygda som glemte at det var jul» innendørs.

Mer info: Teater, juleverksted og servering gjennom hele desember. proysenhuset.no

Bergen

Et yrende liv i smale gater, med lys og granbar, julestemning på bryggen og selvsagt den storstilte Pepperkakebyen er perfekte ingredienser for å komme i julestemning i Bergen. Hvert år er en haug med bakere involvert i en kreativ dugnad for å bygge verdens største pepperkakeby som holder til i Tårnsalen på Kode 4

(Lysverket) midt i byen. Julemarkedet i Bergen holdes på Festplassen fra slutten av november og frem til jul. Som seg hør og bør fristes det med alt fra hjemmeproduserte godbiter til kjente merkevarer i et mylder av handelsvirksomhet. Pariserhjul, Hestetarusellen, Juletreskogen og Varmestuen er fine attraksjoner. I tillegg er Julehuset på Bryggen faktisk åpent året rundt.

Mer info: Både julemarkedet og Pepperkakebyen åpner i slutten av november. visitbergen.com

Trondheim

Hele 80 ulike utstillere tar med seg håndverk og lokale mat-

**JULEBY
NUMMER 1:**
Med fargerike
trehus, snø på takene
og lyslenker i gatene er
Røros den perfekte
julebyen!

THOMAS RASNIUS JUELL SKAUG

HEST OG HUSFLID: I adventshelgene kan du sikre deg både julestemning og unike julepresanger i Fredrikstad.

[PRIVAT]

LYS I MØRKET: Juletiden i Henningsvær lyser opp i mørketiden og er blitt et populært førjulseventyr.

GUNNBJØRG GUNNARSDOTTIR

HANS HAUG STENBERG

GOD, GAMMELDAGS: De gamle bygningene som hører til Prøysenhuset er perfekte julerammer.

produkter til sentrum av Trondheim i anledning det etter hvert så tradisjonelle julemarkedet som strekker seg over Torvet, langs Kongens gate og ned Nordre gate. I lavvoen fyres det bål dagen lang, og benkene er dekket med reinskinn. Med kortreiste spesialiteter som stekt burger av rein og deilig bacalao, er det en god smak av tradisjon og råvarer. Trubadurer og teater i skjønn forening med gårdsfolk og håndverkere betyr at her er det ekte vare både når det gjelder underholdning og produkter. Som før blir det også 33 meter høyt pariserhjul rett ved statuen av Olav Trygvason.

Mer info: I år arrangeres julemarkedet i Trondheim 3. –21.

desember. julemarkedet-trondheim.no

Fredrikstad

Gamlebyen i Fredrikstad lokker med stemningsfull førjulstid med julemarkeder, fin belysning og hyggelig shopping i sjarmerende gater. I år er det i adventshelgene (både lørdag og søndag) det skal lages ekstra julestemning i Gamlebyen. Da er det boder på Kongens torv og i Voldportgaten. Husflid og kunst signert flinke skapere, samt antikviteter og selvsagt tradisjonelle godsaker er alle gode grunner til å ta en helgetur til Fredrikstad før jul. Og kanskje dukker Gamlebynissen opp? På Fredrikstad Museum er det til og med en egen pepperka-

EKTE VARE:
Få byer har mer liv enn Trondheim i julestrien, der det både er pariserhjul, boder og en diger lavvo med bål og alle rettigheter.

FREDRIK AHLSEN

THERESA SØREIDE

STEMNINGSFULL STORBY: Med pepperkakebyen og marked på torget er det klart for julefest i Bergen i år igjen.

keby. Også ute i øyriket Hvaler blir det pyntet til jul, og tradisjonen tro kan du oppleve den gammel-dagse julestemningen på Kystmuseet.

Mer info: Arrangeres adventshelgene fra 22. november. visit-fredrikstadhvaler.com og ostfold-museene.no

Oslo

Enten du liker fart og moro i et pariserhjul eller nedpå julestemning i historiske omgivelser, vil du finne det i hovedstaden vår før jul. Allerede fra midten av

POPULÆRT: Norsk Folke-museums julemarked ute på Bygdøy er en reise i tid og tradisjoner.

november byr Jul i Vinterland på salgsboder med spiselige og dekorative gaver, julemusikk, skøytebane og pariserhjul. Norsk Folkemuseums tradisjonsrike julemarked på Bygdøy er en reise i tid og tradisjoner fra ulike epoker. Med over 100 boder er lett å finne både gaver og gode smaker. Her er det også juleverksted, bålkos, åpent fjøs og julekonserter.

Mer info: Jul i vinterland (juli-vinterland.no) åpner 8. november, mens det er julestemning på Norsk Folkemuseum (norskfolkemuseum.no) 6.-7. desember og 13.-14. desember.

FREDRIK AHLSEN

STORT MARKED: Allerede fra midten av november lyser Jul i vinterland opp sentrum av Oslo.

Tre små, dødelige tabber

De amerikanske kommandosoldatene, på topphemmelig spionoppdrag for president Trump, svømte så stille de kunne inn mot den steinete kysten av Nord-Korea. Ingen ting måtte gå galt. Men så dukket en liten båt opp – og spesialstyrken fra Navy Seal Team 6 begikk tre små feil som til sammen gjorde verden til et mye mer utrygt sted.

**Vi gir deg saker
du ikke finner andre
steder – hver uke**

Kan endre kampbildet

Kampdronen X-Bat drives av kunstig intelligens, kan operere alene eller sammen med andre, og bære våpen. Men kanskje viktigst av alt: Den kan ta av og lande vertikalt. «Luftdominans uten rullebane er avskrekkingens hellige gral», fastslår utviklerne.

Som smurt i København

På restaurant Skindbuksen er snapsglasset så fullt at akevitten vil skulpe over kanten hvis to asteroider dultet borti hverandre i Andromedatåken. Er jeg i himmelen? Nei, men ikke langt unna. Jeg er på dansk frokost i København.

FASTE SIDER

Sløseriombudsmannen
TimeOut
Blinkskudd
Yans 10 på topp
Kule sider
Ny viten
Bilmix
Grafikk
Kryssord
Sudoku
Vi Menn quiz
Reisemix

Bli abonnent!

Få 15 utgaver av HER OG NÅ for kun kr. 299* + to lyslykter i gave
(+ kr. 49 i porto for utsendelse av gaven)

Kos deg hver uke med Norges beste TV-blad. Her får du varme kjendismøter, kryssord, quiz og full oversikt over alt som skjer på skjermen i vår store TV-guide!

Din gave!

To flotte lyslykter i den populære serien Julemorgen fra Wik & Walsøe. Lyktene gir et vakkert lys til bordet. Veil. pris kr. 789.

Bestill nå ved å sende SMS-kode **HER49** til **2205**.
Du kan også skanne QR-koden med din mobiltelefon for å komme direkte til tilbudet.

Returadresse:
ART AS
Postboks 209
2021 Skedsmokorset

Vital Plus +

Sirkulasjonsstimulator

Oppgradert bestselger!

Medisinsk godkjent

30 000 solgte i Sverige og Norge

**SPAR
745,-**

BESTILL I DAG!

Telefon: 69 39 90 40 - www.postshop.no

Medisinsk godkjent apparat som brukes av tusenvis av nordmenn hver dag.

Milde elektriske impulser stimulerer blodsirkulasjonen i ben og føtter.

Resultatet er at føttene og leggmusklene utvider og trekker seg sammen - på samme måte som å gå en lang tur. Meget enkel i bruk, i valgfri stilling. Behandlingen gjøres sittende i 10 - 30 minutter etter behov, mens du leser eller ser på TV.

Helt uten smerte. Passer til alle aldre.

”

- hei, jeg kan ikke få fullrost Vitalplus. Etter å ha brukt den i et par uker - 30 min. hver dag - er leggkrampene mine borte!

- er en svoren bruker av Vitalplus - smertene i bena er borte og ny blodtryksmåling kunne konstatere at blodtrykket i bena var perfekt!

- jeg kjøpte den for 8 måneder siden. og er veldig fornøyd - kalde føtter er historie - takket være Vitalplus sirkulasjonsstimulator!

Vitalplus 1002

~~2 595,-~~
**NÅ KUN
1850,-**

ØK BLODSIRKULASJONEN I BEN OG FØTTER!

NYHET! Oppladbar og lettere

- Øker blodsirkulasjonen, og kan forhindre kalde, urolige og hovne ben
- Vil kunne bidra til å redusere stivhet i muskler og ledd, samt forebygge åreknuter - en effektiv helseinvestering
- Hvis du har pacemaker eller er gravid må lege konsulteres før bruk
- Fjernkontroll og norsk bruksanvisning • Drives på strøm • 30 dagers full returrett

GRATIS! • Verdi kr. 249,-

4 stk. pads inkludert i prisen ved svar innen 14 dager. Muskelstimulasjon og smertebehandling av bl.a. rygg, skuldre, nakke og armer. Helt uten bivirkninger. Kobles til Vitalplus 1002. Styres med fjernkontroll.

Klarna.

TWA-dbytes.org

Frakt etter Postens takster tilkommer Leverandør: HELGESEN ENGROS AS